

A 23.00.04
ՁԵ - 70

ՀՀ ՊՆ ԴՐԱՍՏԱՍՏ ԿԱՆԱՅԱՐԻ ԱՆՎԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՌԵԶԻԿՈՆՍԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀՈՎԶԱՆՆԵՄ ՌՈՒԲԵՆԻ ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ

**ՀՈՒՄԱՆԻՏԱՐ ԻՆՏԵՐՎԵՆՑԻԱՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՏԱՐԱԾԱՇԵՐՁԱՆԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ (1999-2008 թթ.)**

ԻԳ.00.04 – "Միջազգային հարաբերություններ" (քաղաքական գիտություններ)
մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման ատենախոսություն

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2011

ИНСТИТУТ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ ИМ. Д.КАНАЯНА МО РА

ОВАННЕС РУБЕНОВИЧ НИКОГОСЯН

**ГУМАНИТАРНЫЕ ИНТЕРВЕНЦИИ В СИСТЕМЕ УРЕГУЛИРОВАНИЯ
СОВРЕМЕННЫХ РЕГИОНАЛЬНЫХ КОНФЛИКТОВ (1999-2008)**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
кандидата политических наук по специальности
23.00.04 – "Международные отношения" (политические науки)

Միջազգային հարաբերություններ - ը Ռուսաստան

ԵՐԵՎԱՆ – 2011

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ քաղաքական գիտությունների դոկտոր
Ա.Վ.Աթանեսյան
Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ քաղաքական գիտությունների դոկտոր
Մ.Մ.Մարգարյան
քաղաքական գիտությունների թեկնածու
Մ.Լ.Շահգելդյան

Առաջատար կազմակերպություն՝ Երեւանի Վ.Բրյուսովի անվ. պետական լեզվաբանական համալսարան
Պաշտպանությունը կայանալու է 2011թ. մայիսի 24-ին, ժամը 14:00, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ում գործող ՀՀ ԲՈՂ-ի 056 մասնագիտական խորհրդի նիստում:
Մասնագիտական խորհրդի հասցեն՝ ՀՀ, Երեւան 0037, Կ.Ուլնեցու փող. 56/6:
Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի գրադարանում:

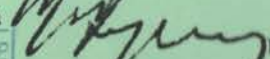
Սեղմագիրն առաքված է 2011թ. ապրիլի 22-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար՝
Պատմական գիտությունների դոկտոր Պ. Ա. Չորանյան

Тема диссертации утверждена в Российско-Армянском (Славянском) университете.
Научный руководитель: доктор политических наук
А.В.Атанесян
Официальные оппоненты: доктор политических наук
М.М.Маргарян
кандидат политических наук
М.Л.Шахгелдян
Ведущая организация: Ереванский Лингвистический Университет им. В.Брюсова

Защита состоится 24 мая 2011г., в 14:00 часов, на заседании действующего в ИНСИ МО РА специализированного совета 056 ВАК РА.
Адрес специализированного совета: Армения, Ереван 0037, ул. К.Улнеци 56/6.
С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке ИНСИ МО РА.

Автореферат разослан 22 апреля 2011г.

Ученый секретарь специализированного совета П.А. Чобанян
Доктор исторических наук

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության արդիականությունը.

«Հումանիտար ինտերվենցիաների» (ՀԻ)¹ հասկացության բովանդակությունը, ՀԻ հայեցակարգի ձևավորումն ու հիմնավորումները, դրա իրավաչափությունը, բովանդակությունը եւ գործարկումը քաղաքական գիտությունների, ինչպես նաեւ համաշխարհային քաղաքականության արդիական, առանձնակի սուր եւ ձեւավորման փուլում գտնվող հիմնախնդիրներից է: Խաղաղապահ գործունեության² եւ ՀԻ տեղը եւ դերը հետ-Պոստսոցիալիստիկ աշխարհակարգի համակարգում արժանի է մանրագին հետազոտության հատկապես այն պատճառով, որ նման գործողությունները մեր ժամանակներում բուռն աճ են արձանագրում: «Հանուն խաղաղության մղվող պատերազմների» քանակական աճին նպաստող գործոնների շարքում, առաջին հերթին, պետք է հիշատակել այն աննախադեպ կարեւորությունը, որ այժմ տրվում է մարդու անբավարար, միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքներին: Նույնիսկ եթե ենթադրենք, որ ՀԻ տեսության իրավական հիմքերը խարխուլ են, տարածաշրջանային զինված հակամարտությունների կարգավորման համատեքստում *դե ֆակտո* կիրառվող այդ միջոցառումների տեսական եւ հայեցակարգային հիմքերի մանրակրկիտ եւ ամբողջական ուսումնասիրությունը առաջնային խնդիր է՝ հասկանալու համար պատերազմի եւ խաղաղության ժամանակակից փոխակերպումները: **Հետազոտության ժամանակագրական շրջանակը** (1999-2008թթ.) բացատրվում է տարբեր տարածաշրջանային բնույթի հակամարտություններում ՀԻ պրակտիկայի աննախադեպ ակտիվացմամբ՝ Կոսովոյից մինչեւ Հարավային Օսիա, որոնք դարձան հետազոտվող տեսության սկզբնավորման եւ հիմնավորման սկիզբը: Ուսումնասիրվող պատմական ժամանակահատվածում բազում, այսպես կոչված՝ «անգործունակ» (failing/failed – անզ.) պետություններ անկարող եղան կատարելու իրենց սահմանադրական, ինչպես նաեւ համընդհանուր (ունիվերսալ) բնույթի պարտավորությունները՝ մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների պաշտպանության ուղղությամբ: Նրանց կողմից օրենքի իշխանություն, արդյունավետ կառավարում եւ կայունություն չապահովելու արդյունքում բնկվեցին քաղաքացիական պատերազմներ եւ տարածաշրջանային բնույթի հակամարտություններ, որոնք ծնեցին մի շարք սուր հումանիտար ճգնաժամեր: Որոշ միջազգային դերակատարներ, ինչպիսիք են ԱՄՆ, Ռուսաստանը եւ Եվրամիությունը, խիստ պատժամիջոցներ են կիրառում նման «հակաժողովրդավար» վարչակարգերի հանդեպ, ինչը, նեղ ընկալմամբ, հանդիսանում է ՄԱԿ-ի

¹ «Ինտերվենցիա» տերմինի հայերեն ուղիղ թարգմանությունը «միջամտություն»-ն է, սակայն ուսումնասիրության ոճի պահպանման նպատակով օգտագործվում է «հումանիտար ինտերվենցիա» տերմինը եւ դրա հասկանումը՝ ՀԻ անզիլիալեզու տերմինի հետ զուգահեռները պահպանելու եւ անհարկի շփոթություն չստեղծելու համար:

² 2011թ. փետրվարի դրությամբ աշխարհում հաշվվում է շուրջ 100.000 թվաքանակով անձնակազմ ՄԱԿ-ի 14 խաղաղարար առարկություններում:

Աղբյուր. Monthly summary of military and police contribution to United Nations Operations. <http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>

Մանրամասն տե՛ս. United Nations Peace Operations: Year in Preview, 2010.

<http://www.un.org/en/peacekeeping/publications/yir/yir2010.pdf>

Կանոնադրության 2(4) և 2(7) հոդվածների՝ առանց ՄԱԿ ԱՄ որոշման՝ ուժի չկիրառման եւ ներքին գործերին չմիջամտելու մասին դրույթների կոպիտ խախտում: Մինչդեռ այս ամբողջ քաղաքականությունը, դրա կողմնակիցների տեսանկյունից, կարող է ներկայացվել միջազգային իրավունքի այլ, ոչ պակաս կարեւոր սկզբունքների եւ նորմերի հիմքով, որոնք կարեւորվում են առանձնահատուկ ճգնաժամային միջավայրում՝ գտնվելով քաղաքագիտության, միջազգային իրավունքի, համընդհանուր բարոյականության, միջազգային հարաբերությունների տեսության հատման դաշտում:

ՄԱԿ ԱՄ անգործունեության եւ/կամ նրա ներքում փակուղու պայմաններում (ինչը կարող է տարբեր պատճառներ ունենալ), ստեղծվում են ՀԻ միջոցով կոնֆլիկտների կարգավորման լեգիտիմ հնարավորություններ՝ ՄԱԿ-ի սահմաններից դուրս, որը, փաստորեն, ի վիճակի չի կատարել իր իսկ առաջնային գործառույթը՝ միջազգային խաղաղության եւ անվտանգության պահպանումը (հոդվածներ 23 եւ 24):

Հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ, չնայած որոշ իրավական խոչընդոտներին, *ius cogens* նորմերի (ցեղասպանություն, էթնիկ գտումներ, ապարտեիդ, մարդկայության դեմ հանցագործություններ) կոպիտ խախտումները հանդիսանում են *erga omnes* բնույթի հանցագործություններ, ինչն ակնհայտ է Միջազգային Քրեական Դատարանի (ՄԲԴ) գործունեության հիմքում ընկած Հոմի Ստատուտից: ՄԱԿ ԱՄ բազմաթիվ բանաձեւեր ուղղակիորեն եւ հստակ մատնանշել են, որ նման հանցագործությունները, նույնիսկ ունենալով խիստ ներպետական ծավալներ, հանդիսանում են միջազգային խաղաղության եւ անվտանգության սպառնալիք: Այնպիսի հանրաձայն գիտնականներ, ինչպիսիք են պրոֆ. Շոն Մերֆին (Sean D. Murphy), պնդում են, որ որոշ հիմնաքարային իրավունքներ (կյանքի իրավունքը, կտանքների, ցեղասպանության եւ ստրկության համընդհանուր արգելքը, ինչպես նաեւ ոչ-խտրական ներքին քաղաքականության սկզբունքը) հանդիսանում են *erga omnes* բնույթի պարտավորություններ, այսինքն՝ պետությունները պարտավորվում են իրենց ներքին քաղաքականության մեջ հետեւել այդ սկզբունքներին եւ կրել դրանց խախտման համար միջազգային պատասխանատվություն: Թեեւ «կարողների կոալիցիայի» («coalition of the willing» - անգլ.)³ կամ առանձին պետությունների կողմից իրականացվող ՀԻ-ները նման դեպքերում չունեն առանձնահատուկ (ճանաչված) իրավական հիմնավորում, դրանք, համընդհանուր կարծիքով, հիմնավորվում են, այդ թվում նաեւ, միջազգային հանրության զարգացման ներկայիս բարձր մակարդակով: Որոշ հեղինակներ, օրինակ՝ Մ.Ֆիննամորը (Martha Finnemore), ցույց են տալիս, որ հանուն արդարացի նպատակների ժողովրդավարական երկրների [կողմից կիրառված] ինտերվենցիաները լեգիտիմ են,

³ «Կարողների կոալիցիա» («coalition of the willing» - անգլ.) տերմինը, ըստ ամենայնի, սկիզբ է առնում 1994թ. ԱՄՆ նախագահ Բ.Քլինտոնի մի հարցազրույցից, որտեղ նա իր տեսակետներն էր արտահայտում Հյուսիսային Կորեայի դեմ՝ ՄԱԿ-ի սահմաններից դուրս գործող առանձին երկրների կողմից պատճամիջոցներ կիրառելու հնարավորությունը: Այս եւ այլ նախադեպերի զարգացման արդյունքում «կարողների կոալիցիա» սկսեցին կոչել այն բոլոր հատուկ ad hoc ռազմական կոալիցիաները, որոնք ստեղծվում են առանձին հակամարտության մեջ ներգրավվելու նպատակով այն դեպքերում, երբ ՄԱԿ ԱՄ-ն անկարող է լինում հասնելու կոնսենսուսի տվյալ հարցում:

Աղբյուր. Official White House release; Interview with the President by Sam Donaldson ABC, June 5, 1994. <http://www.ibiblio.org/pub/archives/whitehouse-papers/1994/Jun/1994-06-05-Presidents-ABC-Interview-on-USS-George-Washington>

ծայրահեղ դեպքում՝ քաղաքական առումով:⁴ Պրոֆ. Շ.Մերֆին դեռ 2000թ. էր պնդում, որ կոտվյան նախադեպը ինտերվենցիայի մասով կարող է դառնալ «օրինաստեղծ միջադեպ» («law-shaping incident» - անգլ.):⁵ Այս ամբողջ բանավեճը նաեւ անմիջականորեն վերաբերում է սուվերենության, (ներքին գործերին) չմիջամտության եւ մարդու իրավունքների նորմերին. քանի դեռ ԱՄՆ եւ Եվրոպան պնդում են մարդու իրավունքների առաջնայնությունը, «գլոբալ Արեւելքը՝ Չինաստանի եւ ... Ռուսաստանի ուժեղ աջակցությամբ մնում են ... (պետությունների) սուվերեն հավասարության սկզբունքին խստորեն կառչած»⁶: Որոշ պետություններ ընդհանրապես մերժում են ՀԻ տեսությունը՝ այն դասելով կայսերականության (իմպերիալիզմի) նոր տեսակին:⁷

Այս ամենով հանդերձ, «հումանիտար ճգնաժամ», «խաղաղապահություն», «հումանիտար ինտերվենցիա» եւ նման տերմինների սահմանման խնդիրը նույնպես շարունակում է մնալ արդիական եւ լուծումներ պահանջող:⁸ Իհարկե, առկա են բավարար քանակի սահմանումներ, որոնք, սակայն, համընդհանուր ճանաչված չեն, ինչպես նաեւ չեն արտացոլում այդ հասկացությունների ամբողջական բովանդակությունը: Այդ քաղաքագիտական հասկացությունների սահմանումների տարբերությունները եւ հակասությունները պայմանավորված են նաեւ նրանով, որ ուսումնասիրվող երեւոյթը գտնվում է քաղաքական, ռազմական եւ իրավական գիտությունների հատման դաշտում, ինչպես նաեւ ռուսական, եվրոպական եւ ամերիկյան հետազոտողների տարբեր մոտեցումների շրջանակում: Այս առումով՝ մեր ուսումնասիրությունը առաջարկում է ՀԻ տեսության հետ կապված հիմնական քաղաքագիտական հասկացությունների նոր, ամբողջական սահմանումներ:

Ժամանակակից գլոբալ տեղեկատվական հասարակության պայմաններում երկրագնդի ամենահեռավոր կետերում ի հայտ եկող հումանիտար ճգնաժամների մասին տեղեկատվությունը հասանելի եւ արդիական է միջազգային հանրության համար, ինչը առանձնակի կարեւոր է ժողովրդավարական երկրների պարագայում:⁹ Ինչպես նկատել է ՄԱԿ երբեմնի գլխավոր քարտուղար Բուտրոս-Ղալին (Boutros Boutros-Ghali) «(Չանգվածային) հաղորդակցությունների հեղափոխությունն աշխարհը միավորեց... անարդարության դեմ պայքարում ավելի մեծ համերաշխության»:¹⁰ Հեռուստատեսային

⁴ Martha Finnemore, «Constructing Norms of Humanitarian Intervention», in Peter Z. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identities in World Politics*, New York, Colombia University Press, 1996 [p. 176]

⁵ Sean D. Murphy, "The Intervention in Kosovo: A Law-Shaping Incident?"; *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, Vol. 94 (APRIL 5-8, 2000), [pp. 302-304] <http://www.jstor.org/stable/25659422>

⁶ Mats Berdal, «Building Peace After War»; *The International Institute for Strategic Studies*, New York, Routledge publications, 2009. [p.164-165]

⁷ Matthew Waxman, "Intervention to stop genocide and mass atrocities", *Council on Foreign Relations Special report no. 49*, October 2009. [p.9]

⁸ *Տե՛ս, օրինակ*. Бордачев Т.В. "Новый интервенционизм" и современное миротворчество / Моск. обществ. науч. фонд. - М.: МОНФ: ИЦНУП, 1998. - 158 с. - (Монографии / Моск. обществ. науч. фонд; N 5)

⁹ Այս մասին մանրամասն, տե՛ս. Steven Livingston, "An empirical assessment". Под редакцией. Albrecht Schnabel and Ramesh Thakur, «Kosovo and the challenge of humanitarian intervention», United Nations University Press, 2000

¹⁰ Boutros Boutros-Ghali, "An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping"; 1992. <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>

կադրերը, օկլայն հեռարձակումները, համացանցի սոցիալական ցանցերում հայտնված տեղեկատվությունը, որոնք ամբողջ աշխարհով տարածվում են հաշված վայրկյանների ընթացքում, կարող են ավելի մեծ հնարավորություններ ստեղծել «առանցքային երկրներում» («pivot states» - անգլ.)¹¹ հոգուտ ինտերվենցիայի հանրային կարծիքի ձևավորման համար՝ հանուն խաղաղության և անվտանգության:¹² Ինչպես գրում է Ու.Ստրոբելը (Warren Strobel), «CNN-ը մեզ ներքաշեց Սոմալիի առաքելության մեջ և ապա ստիպեց ԱՄՆ-ին դուրս բերել իր զորքերն այդ երկրից»:¹³

Համաձայն ՀՀ ՊՆ պաշտոնական տեղեկատվության, «Հայաստանի Հանրապետության՝ միջազգային խաղաղապահ առաքելություններին մասնակցելու պրակտիկան սկիզբ է առել 2004 թվականին: Նույն տարում Հայաստանը, մեկ դասակի կազմով, միացել է ՆԱՏՕ-ի խաղաղապահ առաքելությանը Կոսովոյում»: 2005-2009թթ. ՀՀ ՋՈՒ ստորաբաժանումը միացել է Իրաքում իրականացվող բազմազգ խաղաղապահ առաքելությանը, իսկ սկսած 2010թ. փետրվար ամսից «ՀՀ ՋՈՒ ստորաբաժանումը (մեկ դասակ) ընդգրկվել է Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության հրամանատարության տակ գտնվող ԱՅՍԱՖ-ի /Աֆղանստանում անվտանգության աջակցման միջազգային ուժեր/ հյուսիսային հրամանատարության կազմում և իրականացնում է Կունդուզ քաղաքի օդանավակայանի անվտանգության ապահովման խնդիրները»: Հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության հարաճուն, ակտիվ ներգրավվածությունը միջազգային հարաբերություններում և հատկապես՝ հումանիտար բնույթի մարդասիրական առաքելություններում, հայ քաղաքագիտական մտքում ՀՖ տեսական հիմքերի մշակման անհրաժեշտությունը դարձնում է ավելի հրատապ:

Հիմնախնդրի գիտական ուսումնասիրվածության աստիճանը.

Տարածաշրջանային *գինված* հակամարտությունների կարգավորման մեջ ՀՖ խնդիրը իրավաբաղաքական տեսությունում և միջազգային պրակտիկայում համեմատաբար նոր երևույթ է: Քանի որ ի սկզբանե խորհրդային շրջանի գրականության մեջ այն գլխավորապես զուգահեռվել է Արեւմուտքի (Արեւմտյան Եվրոպայի և ԱՄՆ-ի) «ազդեհիվ էրսպանիայի» հետ, այս տեսությունը ստացել է բացասական, «թերաթեւորված» նշանակություն և իմաստավորում: Հետխորհրդային շրջանի գիտական գրականության մեջ տարածաշրջանային հակամարտություններում մարդու իրավունքների խնդիրը նույնպես մնում է քիչ ուսումնասիրված: Հայաստանյան գիտական շրջանակներում գրեթե բացակայում է ՀՖ վերաբերյալ որեւէ համակարգված ուսումնասիրություն. մինչդեռ առկա են տարածաշրջանային անվտանգության

¹¹ Միացյալ Նահանգների Խաղաղության Ինստիտուտի բնորոշմամբ, օրինակ, «առանցքային պետությունը» բնորոշվում է տարածաշրջանային քաղաքական, տնտեսական և մշակութային ցանցերի վրա նրա ազդեցությամբ. ոչ միայն իրենց անմիջական հարեւանությունում առկա հակամարտությունների լուծման հարցում այդ պետության անփոխարինելի դերակատարմամբ, այլ նաև տարբեր երկրների միջև հարաբերությունները կարգավորելու կարողությամբ:

¹² Steven Livingston, "Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention", John F. Kennedy School of Government's Joan Shorestein Center on the Press, Politics and Public Policy at Harvard University, 1997.

¹³ <http://www.genocidewatch.org/images/1997ClarifyingtheCNNEffect-Livingston.pdf>

¹⁴ Warren Strobel, "Late-Breaking Foreign Policy: the News Media's Influence on Peace Operations", United States Institute of Peace, Washington, 1997. [p. 134-136]

խնդիրներին նվիրված ուսումնասիրություններ:¹⁴

Ռուսաստանցի հեղինակների աշխատություններից արժանահիշատակ են, մասնավորապես, Տ.Բորչաշովի, Վ.Ինոզմցևի, Ա.Մելվիլի, Ա.Բոգատուրովի, Ա.Գրոմիկոյի, Վ.Զախարովի և Ա.Արեշեի հրապարակումները:¹⁵

Ամերիկյան և եվրոպացի հեղինակներից արժանահիշատակ են Շ.Մերֆիի, Թ.Կոադիի, Ա.Բելլամիի, Մ.Բերդալի, Մ.Ուոլցերի, Ք.Ֆոն Հիփփելի, Մ.Մեթթեսոնի և այլոց աշխատությունները:¹⁶

Սույն առենախոսական հետազոտությունը առաջին փորձն է ընդհանրացնելու

¹⁴ Տե՛ս, օրինակ, Գ. Կոտանջյան, "Основные направления разработки стратегии национальной безопасности Армении в контексте архитектуры региональной безопасности", Ереван, 2008; Ի.Մուրադյան, "Региональная политика США и Великобритании: Турция, Иран, Южный Кавказ, Черное море", Изд-во "Антерес", Ереван 2008; Մ.Ագադճյան, "Нагорно-Карабахский конфликт в свете защиты прав человека: политические и правовые аспекты", Институт Политических Исследований, Ереван 2009; Ա.Հալինյան, "Что преобладает в карабахском урегулировании – международное право или право на политику", изд-во Лимуш, Ереван 2008; Հ.Ս.Քոթանջյան, "Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքագիտության և ազգային անվտանգության հիմունքները", ՀՀ ՊՆ Դ.Կանայանի անվ. Ազգային Ռազմավարական Հետազոտությունների Ինստիտուտ, Երևան 2010; Հ.Ս.Քոթանջյան, "Անվտանգության քաղաքագիտական պրոբլեմներ. ԽՍՀՄ վերակառուցում - Ղարաբաղ, Հայաստան, Անդրկովկաս, Աֆղանստան": - ՀՀ ՊՆ Դ.Կանայանի անվ. Ազգային Ռազմավարական Հետազոտությունների Ինստիտուտ, Երևան 2009. Մ.Միկայելյան, "Միջազգային խաղաղարարության հնարավորությունները դարաբաղյան հակամարտությունում. առասպելներ եվ իրողություններ", Նորավանք հիմնադրամ, 07.02.2011.

http://noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=5369

¹⁵ Տե՛ս, օրինակ, Բորձաչեւ Կ.Վ. "Новый интервенционизм и современное миротворчество" / Моск. обществ. науч. фонд. - М.: МОНФ: ИЦНИУП, 1998. - (Монографии / Моск. обществ. науч. фонд; N 5); Վ.Լ.Ինոզմցև, «Гуманитарные интервенции: Понятие, задачи, методы осуществления»; журнал «Космополис» (2005. № (11)). <http://www.polit.ru/research/2005/04/29/intervenstia.html>; Алексей Богатуров, "Современный международный порядок"; Журнал "Международные процессы", Том 1. Номер 1 (1). Январь-апрель 200. <http://www.intertrends.ru/one/001.htm>; Громыко А.А., "Мировой порядок или беспорядок", Инс-т Африки РАН, М., 2005; В.Захаров, А.Арешев, "Кавказ после 08.08.08: старые игроки в новой расстановке сил", Москва, Изд-во "Квадрига", 2010; "Потенциал международного влияния и эффективность внешней политики России (2008 – начало 2009 гг.)", Аналитический доклад (под ред. А.Мельвиля). Москва: МГИМО-Университет, 2009. Полный текст доклада: <http://www.inop.ru/files/Chapter11.pdf>

¹⁶ Տե՛ս, օրինակ, Alex J. Bellamy, Paul Williams, Stuart Griffin, "Understanding Peacekeeping", Polity Press 2004; Brian D. Lepard, "Rethinking Humanitarian Intervention: A Fresh Legal Approach Based on Fundamental Ethical Principles in International Law and World Religions" Pennsylvania State University Press, 2003; C. A. J. Coady, "The Ethics of Armed Humanitarian Intervention", United States Institute of Peace, Peaceworks No. 45., July 2002; <http://www.usip.org/files/resources/pwks45.pdf>; Karin von Hippel, "Democracy by force: US Military Intervention in the Post Cold War World", Cambridge University Press, 2000;Lise Morje Howard, "UN peacekeeping in civil wars", Cambridge University Press, 2007; Mats Berdal, "Building Peace After War"; The International Institute for Strategic Studies, 2009 (New York, Routledge publications); Sean Murphy, "Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order", University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996; Steven R. Ratner, «The new UN peacekeeping: building peace in lands of conflict after the Cold War»; New York : St. Martin's Press : Council on Foreign Relations, 1995; Michael Walzer, "The Argument about Humanitarian Intervention"; Polylog: Forum for Intercultural Philosophy. – 2004. <http://them.polylog.org/5/awm-en.htm>; Michael Walzer, "Arguing About War"; New Haven, CT Yale University Press, 2006; Steven R. Ratner, «The new UN peacekeeping: building peace in lands of conflict after the Cold War»; New York : St. Martin's Press : Council on Foreign Relations, 1995.

¹⁷ Michael J. Matheson, "Council unbound: the growth of UN decision making on conflict and postconflict issues after the Cold War"; US Institute of Peace Press, 2006.

օտարագրի հեղինակների տեսական եւ հայեցակարգային մոտեցումները ՀԻ հետ կապված հիմնախնդիրների համակարգի վերաբերյալ եւ ներկայացնելու տվյալ խնդիրների մասին սեփական ուսումնասիրությունը՝ կապված ՀՀ եւ ԼՂՀ անվտանգային շահերի հետ:

Արեւմտյան գրականության մեջ առանձին-առանձին են քննվում ՀԻ տեսությունը եւ պրակտիկային վերաբերվող այնպիսի տարրեր, ինչպիսին են ինտերվենցիայի քաղաքական եւ արժեքային հիմքերը, քաղաքական որոշումների ընդունման ռազմավարական գործոնները եւ միջազգային իրավական հիմքերը: Դրանցում առկա են մի շարք բացթողումներ. ՀԻ եւ հումանիտար աղետի սահմանումների հակասականությունը, մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումների պայմաններում միջամտության համընդհանուր հարցերի անբավարար մշակվածությունը: Գրականության մեջ բաց են մնացել այն հարցերը, թե ինչ պայմաններ պետք է սահմանվեն, որպես «կրիտիկական»՝ ՀԻ գործադրման մասին որոշում ընդունելու համար, մինչ որ պահը միջազգային հանրությունը («կարողների կողմից») տեսքով պետք է սպասի ՄԱԿ ԱՆ-ի գործողությունների (ան)արդյունավետության ապացույցներին: Ի լրումն այլ խնդիրների՝ այս տեսական եւ կիրառական հարցերին է նվիրված տվյալ առենախոսությունը:

Աշխատանքի նպատակն է համալիր ուսումնասիրության ենթարկել ժամանակակից տարածաշրջանային զինված հակամարտությունների կարգավորման համակարգում ՀԻ երեւոյթի քաղաքական, իրավական, արժեքաբանական հիմքերը, ՀԻ հայեցակարգային տարրերը, ամբողջացնել ՀԻ տեսության մշակումն ու այն կիրառելի դարձնել տարածաշրջանային (այդ թվում նաեւ՝ Հարավային Կովկասում) անվտանգային հիմնախնդիրների ըմբռնման եւ լուծման համար: Ուսումնասիրության նպատակին հասնելու համար դրվել են **հետեւյալ խնդիրները.**

- ▶ Խաղաղության եւ պատերազմի հարցերի նկատմամբ հիմնական մոտեցումների վերհանումը, ինչպես նաեւ «արդար պատերազմի» տեսության վերլուծությունը;
- ▶ ՀԻ տեսական-հայեցակարգային հիմքերի եւ բաղադրիչների ձեւակերպումը եւ նախանշված բացերի վերհանումը եւ լրացումը;
- ▶ Որպես միջազգային (տարածաշրջանային) խաղաղությանը եւ կայունությանը սպառնացող հարցերի վերաբերյալ որոշումներ կայացնող առաջնային աղբյուր, ՄԱԿ եւ հատկապես ՄԱԿ ԱՆ տեղի եւ դերի վերհանումը, հատկապես թույլ կողմերի արտացոլումը;
- ▶ Հումանիտար ճգնաժամի միջավայրի խնդրի սահմանումը;
- ▶ ՄԱԿ խաղաղապահ գործունեության հիմնական տեսակների (խաղաղարարություն – peacemaking; խաղաղության պահպանում – peacekeeping; խաղաղության կառուցում – peacebuilding; եւ խաղաղության հարկադրում – peace enforcement) ներկայացումը¹⁷ եւ համեմատական

¹⁷ Անհրաժեշտ է նշել, որ հայաստանյան, ինչպես նաեւ ռուսաստանցի հեղինակների աշխատություններում՝ քննարկվող հայեցակարգի անբավարար զարգացվածության պատճառով բոլոր տեսակի ճգնաժամներում գրեթե համատարած կիրառվում են «խաղաղարարություն» կամ «խաղաղապահ առաքելություն» տերմինները՝ առանց անհրաժեշտ ուշադրություն դարձնելու այդ գործողությունների բնույթին եւ նպատակներին: Քանի որ ի սկզբանե այս տեսությունը զարգացել է անզիլալեզու գրականության մեջ, դրանում առավել ճշգրիտ են սահմանազատված բոլոր չորս

վերլուծության միջոցով դրանց համակարգում ՀԻ արդյունավետության գնահատումը:

- ▶ ՄԱԿ ԱՆ անարդյունավետության եւ/կամ անգործունակության համատեքստում՝ առանց ՄԱԿ սանկցիայի ուժի անդրսահմանային կիրառման հարցում միջազգային իրավական քննարկումը եւ հիմնավորումը;
- ▶ Պետության ներքին գործերին չմիջամտելու, սուվերենության եւ մարդու իրավունքների սկզբունքների համատեքստում՝ ՀԻ իրականացման կարգավորման նորմատիվ համակարգի վերհանումը եւ գնահատումը;
- ▶ Պետության, պետությունների կողմից կամ տարածաշրջանային կազմակերպության կողմից սուվերեն երկրների ներքին գործերին միջամտելու իրավական հիմքերի հիմնավորումը եւ զարգացումը;
- ▶ R2P միջազգային իրավական հայեցակարգի զարգացման ժամանակակից միտումների բնութագրումն ու այդ հայեցակարգի կիրառման հնարավորությունների հիմնավորումը;
- ▶ 1999-2008թթ. տեղի ունեցած զինված տարածաշրջանային հակամարտություններում ՀԻ կիրառման առանձնահատկությունների վերհանումը եւ համեմատական վերլուծությունը՝ ՀԻ հայեցակարգի կիրառական կողմերի վերհանման նպատակով:

Հետազոտության կիրառական մասի ժամանակային սահմանները (1999-2008թթ.) թույլ են տվել որպես կողմնորոշիչներ ընդունել ՀԻ երկու ճանաչված օրինակներ՝ 1999թ. Կոսովոյում եւ 2008թ. Հարավային Օսիայում՝ ցույց տալու հետերկրբեւեռ աշխարհում ՀԻ դոկտրինի զարգացման գործընթացը:

Մտքը պատերազմից հետո ՄԱԿ-ը, ընդհանուր առմամբ, իրականացրել է 35 խաղաղապահ առաքելություններ («peacekeeping» - անգլ.): Որոշ հայտնի գիտնականներ, ինչպիսիք են Լ.Հովարդը (Lise Morje Howard), առաջարկում են հետազոտել ՄԱԿ-ի խաղաղապահ առաքելությունների միայն հաջողված դեպքերը, որպեսզի լավագույնս հասկանանք խաղաղապահության ժամանակակից ձեւերը:¹⁸ Մեկ այլ ճանաչված գիտնական՝ Մ.Բերդալը (Mats Berdal), չնայած ՄԱԿ-ի համակարգի քննադատությանը, համարում է, որ այն դեռեւս գործում է եւ դրա լավագույն ապացույց է այն, որ 2003-ից ի վեր 7 նոր խաղաղապահ առաքելություն է լիազորվել եւ այժմ իրագործվում է:¹⁹ Մինչդեռ մեր աշխատանքում միտված է ՄԱԿ-ի խաղաղապահ առաքելությունների թերացումների ուսումնասիրության միջոցով ցույց ենք տալիս, որ «միակողմանի» կամ «տարածաշրջանային» նախաձեռնությունները միջազգային անվտանգության ապահովման հարցում մեծ ներդրում են ունենում, երբ ՄԱԿ ԱՆ մշտական անդամների միջեւ «մեծ մրցակցության» պատճառով չի հաջողվում մարդու իրավունքների պաշտպանությունն ու հակամարտության կարգավորումը:

տեսակի գործողությունները եւ դրանց բնույթները, ուստի սույն աշխատանքում որեւէ շփոթությունից խուսափելու նպատակով հաճախ ներկայացված են նաեւ անզերեւ տերմինները՝ հայերենի ղուգախեռ:

¹⁸ Lise Morje Howard, "UN peacekeeping in civil wars", Cambridge University Press, 2008
¹⁹ Mats Berdal, "The United Nations, Multilateralism, and International Order"; ed. by Gilles Andréani, Pierre Hassner, "Justifying War?: From Humanitarian Intervention to Counterterrorism", published by Palgrave Macmillan, 2008. [p. 186-188]

Ատենախոսական աշխատանքի օբյեկտը ժամանակակից տարածաշրջանային զինված հակամարտությունների և ճգնաժամերի համակարգն է (1999-2008թթ.):

Հետազոտության առարկան ժամանակակից տարածաշրջանային զինված հակամարտություններում հումանիտար ինտերվենցիաների կիրառման հայեցակարգային հիմքերի, սկզբունքների և գործողությունների ամբողջությունն է՝ ներառյալ սուվերենության, մարդու իրավունքների, զինված ուժի գործադրման մասին միջազգային իրավունքի համապատասխան նորմերի և սկզբունքների շրջանակը; հումանիտար աղետի միջավայրը՝ դրա սկզբնավորումը և վերափոխումը միջամտության հնարավոր պատճառի, ճգնաժամերի հաղթահարման գործում միջազգային համագործակցության առանձնահատկությունները և այլն:

Հի տեսության հիմքում ընկած է այն հիմնավորումը, որ միջազգային հարաբերությունների զարգացման և ազատական (լիբերալ) արժեքների գերակայության ներկայիս փուլում կառավարությունները պետք է *միջազգային պատասխանատվություն* կրեն մարդու հիմնաքարային (ունիվարսալ) իրավունքների և ազատությունների կոպիտ, մասսայական և համակարգային խախտումների համար: Այս առումով, **ուսումնասիրության առարկա է հումանիտար ինտերվենցիայի գործընթացն ինքը՝** ներառյալ դրա շուրջ միջազգային իրավիճակի վերլուծությունը, Հի անհրաժեշտության հիմնավորման համար տարբեր նորմատիվ համակարգերի կիրառումը, ինչպես նաև Հի արդյունքները կամ հետևանքները՝ տարածաշրջանային (զինված) հակամարտությունների կարգավորման տեսանկյունից; «առանցքային պետության», պետությունների խմբի կամ միջազգային կազմակերպության կողմից զինված ուժի անդրասահմանային գործադրման մասին քաղաքական որոշում ընդունելու գործընթացը, և այլն: Առանձնակի ուշադրություն է դարձվում Հի իրավական բաղադրիչի վրա՝ ներառյալ Միջազգային Քրեական Դատարանի (International Criminal Court) գործունեության և *ad hoc* միջազգային քրեական դատարանների ստեղծման պրակտիկան, որպես, ի թիվս այլոց, ինտերվենցիաների լեգիտիմացման մեխանիզմ: Այսպիսով, **ուսումնասիրության հիմնական առարկա են հանդիսանում Հի-ները և նրանց դերը ժամանակակից տարածաշրջանային հակամարտությունների կարգավորման մեջ:** Տեսական առումով այդ ինտերվենցիաների վերլուծությունը և ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս միջազգային հարաբերությունների զարգացման նոր միտումները, համաշխարհային քաղաքականության բազմաբևեռ համակարգի էությունը և Վեստֆալյան դաշնագրից (1648թ.) սկսվող բացարձակ սուվերենության նորմի ընկալման աստիճանական քայքայումը:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքում դրված են ինչպես ընդհանուր-գիտական մեթոդներ և մոտեցումներ, այնպես էլ հատուկ-գիտական մեթոդներ: Կիրառված ընդհանուր-գիտական մոտեցումներից են համակարգակառուցվածքային մոտեցումը, պատմականության սկզբունքը, համեմատական վերլուծությունը, քննադատական մոտեցումը: Կիրառվել են վերլուծության և ընդհանրացման մեթոդները: Կիրառված հատուկ-գիտական մեթոդներից է փաստաթղթերի ավանդական վերլուծության մեթոդը:

Ատենախոսական ուսումնասիրության մեջ կիրառվել է նաև դեպքի վերլուծության («case study» - անգլ.) մեթոդը: Որպես Հի առանձին դեպքեր համալիր վերլուծության են ենթարկվել Հի կիրառման (կամ անարդյունավետ միջամտության) առանձնահատկությունները Կոսովոյում (1999), Զիմբաբվեում, Քենիայում (2007),

Բուրունդիում (2003), Դարֆուրում (2003-ից հետո), Սոմալիում, Կոնգոյի Դեմոկրատական Հանրապետությունում (ԿԴՀ), Կենտրոնական Աֆրիկայի Հանրապետությունում (1998-ից հետո), Սիերա-Լեոնեում (2000-ից հետո) և Հարավային Օսիայում (2008) զինված հակամարտությունների համակարգում:

Ատենախոսական ուսումնասիրության գիտական նորույթը հայրենական քաղաքագիտության մեջ ժամանակակից տարածաշրջանային զինված հակամարտություններում հումանիտար ինտերվենցիայի համալիր տեսության մշակումն է: Գիտական նորույթի կարգավիճակի են հավակնում ատենախոսության հետևյալ եզրահանգումները.

- ▶ **Նորովի է հիմնավորվել և սահմանվել Հի հասկացությունը, ինչպես նաև Հի տեսության այնպիսի անկյունաքարային հասկացություններ, ինչպիսիք են «հումանիտար ճգնաժամ», «հումանիտար աղետ», «մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքներ» և այլն;**
- ▶ **Առաջարկվում է «հումանիտար ճգնաժամի» միջավայրի նկարագրման համար անհրաժեշտ այն սխեման, որը կարող է դառնալ ինտերվենցիայի հիմք;**
- ▶ **Մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների կոպիտ և զանգվածային խախտումները հանդիսանում են պետության *erga omnes* բնույթի պարտավորությունների խախտումներ, և եթե տվյալ պետությունը չի կարող կամ չի ցանկանում պաշտպանել մարդու իրավունքներն իր տարածքում, կամ ինքն է նպաստում այդ իրավունքների ոտնահարմանը և համակարգային բռնությանը, այդ բնակչությանը պաշտպանելու պատասխանատվությունը («Responsibility to Protect» կամ R2P – անգլ.) անցնում է միջազգային հանրությանը;**
- ▶ **«Պաշտպանելու պատասխանատվության» քաղաքականությունը, կամ R2P-ն, որ ինկորպորացվել է ՄԱԿ ԳԱ և ԱՆ բանաձևերում 2005թ.-ից ի վեր, պետք է դիտարկվել, որպես միջազգային հանրության առավել հաջողված փորձը՝ հիմնավորելու Հի հայեցակարգը՝ տալով դրան հավելյալ լեգիտիմություն և ճանաչվածություն:**
- ▶ **ՄԱԿ ԱՆ անգործունակությունը կամ անբավարար արդյունավետությունը, կամ դրա մշտական անդամների միջև համաձայնության բացակայությունը լեգիտիմացնում են միջազգային հանրության միջամտությունը «կարողների կողմից» կամ առանձին «կարող» երկրների կողմից:**
- ▶ **Հատուկ *ad hoc* տրիբունալների ստեղծումը կամ Միջազգային Քրեական Դատարանում բռնապետերի դեմ առկա քրեական գործերը հանդիսանում են առանց ՄԱԿ ԱՆ մանդատի իրագործվող զինված ինտերվենցիայի հետագա օրինականացման (legalization - անգլ.) միջոց;**
- ▶ **Այն հանցագործությունների ցուցակը և սահմանումները, որոնք կարող են և պետք է դառնան միջազգային օրակարգի անհետաձգելի առարկան, հարկավոր է վեր հանել Հռոմի Ստատուտից, որի համընդհանուր նշանակությունը վերահաստատվեց Լիբիայի հետ կապված ՄԱԿ ԱՆ 1970 և 1973 (2011) բանաձևերում:**
- ▶ **Առաջարկվում է հիմնավորվում է նոր մոտեցում Հայաստանի Հանրապետության դերը 1992-94թթ. դարաբաղյան ազգային-ազատագրական պատերազմում Հի տեսանկյունից մեկնաբանելու համար: Բանակցային այս**

նազմավարությունը ներկայացվել է ՀՀ եւ ԼՂՀ իշխանություններին՝ գործնական քաղաքականության մեջ ներդնելու տեսլականով:

Ուսումնասիրության եզրահանգումների հիման վրա ցույց է տրվել, որ 1992-94թթ. Հայաստանի Հանրապետության ներքաշումը դարաբաղյան հակամարտության մեջ²⁰ հանդիսացել է տարածաշրջանային հակամարտության մեջ իր, որպես «առանցքային պետության» («pivot state» – անգլ.) կողմից կիրառված հումանիտար ինտերվենցիայի հստակ օրինակ, որն իրականացվել է մեկ նպատակով՝ վերջ դնել նախկին մետրոպոլիայի՝ ԱդրևՍՀ կողմից մարդու իրավունքների լայնածավալ խախտումներին եւ էթնիկ գտումներին՝ մի առանձին ժողովրդի՝ հայերի դեմ, որն իրավական ուժ ունեցող հանրապետի միջոցով (դեկտեմբերի 10, 1991թ.) անջատվել է նախկին մետրոպոլիայից եւ սկսել է կառուցել սեփական պետականությունը՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը:²¹

Ատենախոսության կիրառական արժեքը կայանում է դրա հիմնական եզրահանգումների օգտագործման հնարավորությունների մեջ ինչպես հետագա ուսումնասիրություններում, այնպես էլ ազգային եւ միջազգային օրակարգի քաղաքական որոշումների ընդունման ընթացքում:

Ատենախոսության դրույթները եւ եզրագնահատումները կարելի է ներառել ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների տեսության, քաղաքական գործընթացների եւ տեխնոլոգիաների դասընթացներում, ինչպես նաեւ որպես ՀԻ տեսության վերաբերյալ համալսարանական հատուկ դասընթացում:

Պաշտպանության դրվող հիմնական հիպոթեզը կայանում է նրանում, որ ՄԱԿ ԱՆ հստակ մանդատով բանաձեռի բացակայության լույսի ներքո, որ հանդիսացել է մշտական անդամ-երկրների շրջանում առկա քաղաքական փակուղու կամ անգործունեության հետեւանքը, միջազգային հանրությունը՝ ի դեմս ճանաչված «առանցքային պետությունների», տարածաշրջանային կազմակերպության եւ/կամ «կարողների» ad hoc կոալիցիայի լեգիտիմ իրավունք է ստանում միջամտելու խոցելի տարածաշրջան եւ/կամ պետություն(ներ), որտեղ գրանցվել են մարդու հիմնարար իրավունքների եւ ազատությունների լուրջ եւ զանգվածային խախտումներ, էթնիկ գտումներ եւ ցեղասպանության ուղղված գործողություններ: Ի տարբերություն ՄԱԿ-ի դանդաղ եւ հաճախ անլիարժեք առաքելությունների, ՀԻ (կամ R2P) քաղաքականությունը արդարացնում է իրեն՝ վերոնշյալ խնդիրների արագ եւ արդյունավետ կարգավորման տեսանկյունից, ինչպես նաեւ ժամանակ եւ տարածություն

²⁰ 1987-91թթ. ԽՍՀՄ եւ մասնավորապես, Ադրբեջանական ԽՍՀ տեղական իշխանությունների կողմից ԱդրևՍՀ եւ ԼՂԻՄ տարածքում բնակվող հայ բնակչության դեմ բռնաճշմունքներ եւ էթնիկ գտումներին Հայաստանի իշխանությունների արձագանքը եղել է բացառապես իրավական հարթության մեջ, քանի որ այդ ընթացքում այն գտնվել է Խորհրդային Միության սահմաններում եւ չի ունեցել բավարար ինքնիշխանություն՝ սեփական, այդ թվում՝ ռազմական, նախաձեռնությունների համար:

²¹ Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական դիրքորոշումը չի ներառում 1992-94թթ. պատերազմում մասնակցությունը, որպես ինքնիշխան պետության կողմից իրականացված խաղաղարարություն: ՀՀ ՊՆ պաշտոնական կայքէջում նշվում է, որ Հայաստանի փորձը՝ միջազգային խաղաղարար առաքելությունների մասնակցության մեջ սկիզբ է առնում 2004թ.՝

Կոստվոյից:

Աղբյուր. ՀՀ Պաշտպանության նախարարություն. <http://www.mil.am/1298097191>

եւ տալիս միջազգային միջնորդներին եւ բանակցավարներին՝ լուծելու հակամարտությունը խաղաղ քաղաքական-դիվանագիտական միջոցներով: ՀԻ օրինակները 1999-2008թթ. ցույց են տալիս, որ միջազգային իրավունքի որոշակի կորուստի ժամանակավոր խախտումները ամբողջապես լեգիտիմ են նրանց աչքերում, ում դրանք միտված են պաշտպանելու, եւ առավել արդյունավետ լուծում են հումանիտար ճգնաժամից դուրս գալու անհետաձգելի խնդիրները: Մինչդեռ հարկ է ընդգծել, որ վերոնշյալ տեղի է ունենում միայն այն դեպքում, երբ ստեղծված են ռազմական գործընթացներից հակամարտության կարգավորման ապառազմական վիճակին (միջոցներին) անցնելու, խաղաղության կառուցման համար անհրաժեշտ նախադրյալները: Բոլոր ուսումնասիրված կոնֆլիկտների օրինակները ցույց են տալիս մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների գերակայությունը՝ «սուվերենության» Վեստֆալյան ընկալումների փոխակերպման համատեքստում, ինչպես նաեւ պետության ներքին գործերին չմիջամտելու միջազգային իրավական նորմի աղճատման անթույլատրելիությունը՝ խաղաղ բնակչության դեմ համակարգային բռնության եւ ահաբեկման քաղաքականության համար «պաշտպանական վահան» օգտագործելու տեսանկյունից:

Աշխատանքի փորձարկումը. Ատենախոսական աշխատանքը քննարկվել է եւ հրապարակային պաշտպանության է երաշխավորվել Հայ-Ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի Քաղաքագիտության ֆակուլտետի Միջազգային հարաբերությունների եւ համաշխարհային քաղաքականության ամբիոնի նիստում (մարտի 23, 2011թ.): Ատենախոսության հիմնական դրույթները հեղինակի կողմից ներկայացվել են տարբեր գիտաժողովներում եւ քննարկումներում՝ ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ արտերկրում: Աշխատանքի հիմնական դրույթները արտացոլված են գրախոսվող ամսագրերում հրապարակված վեց գիտական հոդվածներում (մեկը՝ համահեղինակությամբ), ինչպես նաեւ Վաշինգտոնի Միջազգային եւ Ռազմավարական Հետազոտությունների Կենտրոնում (Center for Strategic and International Studies; CSIS) հեղինակի՝ հրավիրյալ գիտաշխատող լինելու ժամանակ իր հրապարակած մենագրությունում:²² Ուսումնասիրության միջազգային իրավական հիմքերը քննարկվել եւ հղկվել են ՀԻ բնագավառում ամերիկյան առաջատար գիտնականների հետ համագործակցության ընթացքում, որոնցից են Ջ.Վաշինգտոնի համալսարանից՝ պրոֆ. Շ.Մերֆիս, պրոֆ. Մ.Մեթթեսոնը, պրոֆ. Մ.Քարամանյանը; Ջորջթաունի համալսարանից՝ դ-ր Լ.Հովարդը, դ-ր Չ.Քինգը; Բրուքինգս ինստիտուտից՝ դ-ր Ֆ.Հիլը; CSIS-ից՝ դ-ր Է.Քաչինսը, դ-ր Ք.Ֆոն Հիփփելը եւ այլք:

Ուսումնասիրության արդյունքները ներդրվել են Հայ-Ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի Միջազգային հարաբերությունների եւ համաշխարհային քաղաքականության ամբիոնի «Մարդու իրավունքներ եւ միջազգային անվտանգություն» հատուկ դասընթացում:

Ատենախոսության կառուցվածքը. Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, չորս գլուխներից (11 ենթագլուխներով), եզրափակիչ դրույթներից, օգտագործված գրականության ցանկից եւ հավելվածից՝ օգտագործված հապավումների ցուցակով:

²² Nikoghosyan, Hovhannes, "Back to the Theory of Humanitarian Interventions" NCEEER and Carnegie Corporation of New York, 2010 (September 1, 2010). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1792403>

ԱՏԵՆԱՌՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՑ ԲՈՎԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածության մեջ հիմնավորվում է ուսումնասիրության հրատապությունը, ներկայացվում է աշխատանքի հիմնական նպատակները եւ խնդիրները, պատմական շրջանակները, մեթոդաբանությունը, օգտագործված գիտական գրականության եւ միջազգային իրավական փաստաթղթերի հակիրճ տեսությունը, ինչպես նաեւ ատենախոսության գիտատեսական եւ կիրառական նշանակությունը:

Գլուխ 1. «Հումանիտար ինտերվենցիաների տեսության էվոյուցիան ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների համակարգում»:

1.1 ենթագլուխում («*Խաղաղության եւ պատերազմի խնդիրները եւ հումանիտար ինտերվենցիաների հիմքերը*») ներկայացվում է «ներպետական խաղաղության» եւ միջազգային անվտանգության փոխկապակցվածությունը, «արդար պատերազմների» գաղափարի եւ ՀԻ տեսության զարգացումը հետաառըպատերազմյան շրջանում: Հարավսլավիայի եւ ԽՍՀՄ փլուզումը, ինչպես նաեւ Վարշավյան պակտի ինքնալուծարումը ապահավասարակշռեցին միջազգային հարաբերությունների «Վանկուվերից մինչեւ Վլադիվոստոկ» տարածաշրջանային գրեթե բոլոր համակարգերը եւ արդիականացրեցին մի շարք հին էթնոքաղաքական հակամարտություններ, քանի որ վերացան դրանք լուծելու նախկին մեխանիզմները, իսկ նորերը դեռուս ստեղծված չէին կամ էլ գտնվում էին կազմավորման եւ կայացման փուլում: Արդյունքում՝ առաջացան տարածաշրջանային եւ միջազգային հետեւանքներ ունեցող զինված հակամարտությունների նոր օջախներ, որտեղ զանգվածաբար խախտվում էին բնակչության միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքներն ու ազատությունները:

1990-ականների սկզբից ի վեր միջազգային հանրությունը սկսեց փնտրել նման հակամարտությունների կարգավորման արդյունավետ ճանապարհներ, քանի որ մարդու իրավունքները նոր դարաշրջանում ստացան ավելի բարձր հնչեղություն: *Միջազգային կյանքում հաստատվեց նոր հասկացություն՝ «հումանիտար ճգնաժամ», ինչը հաճախ սկսեց փոխարինել պատերազմի եւ խաղաղության հին տերմինները, որպես միջազգային հարաբերությունների եւ պետությունների ներքին գործերի նոր բնութագիր:* Հումանիտար ճգնաժամի («աղետի») ի հայտ գալը հաջորդիվ հիմնավորում է հանուն համակարգային բռնության դադարեցման միջազգային միջամտության անհրաժեշտությունը:

1.2 ենթագլուխում («*Հումանիտար աղետի (ճգնաժամի) միջավայրը հումանիտար ինտերվենցիաների տեսությունում*») ներկայացվում է այն պայմանները, որ անհրաժեշտ են ներպետական կամ տարածաշրջանային ճգնաժամերին միջազգային ներգավաճության համար: 1991թ. ի վեր ամերիկյան հասարակական-քաղաքական մտքում զարգացող ՀԻ տեսությունը եւ ամերիկյան ռազմական «միակողմանիության» զարգացումը՝ տարբեր կոնֆլիկտների օրինակներով, թույլ է տալիս դիտարկել քննարկվող հայեցակարգի ինչպես թերզարգացած, բացասական կողմերը, այնպես էլ դրական եւ արդյունավետ անկյունները: Առանձնացված սխեմայի տեսքով առաջարկվում է «ճգնաժամային միջավայրում» արտաքին ռազմական միջամտություն ակնկալելու նախադրյալների ամբողջությունը: Քննարկվում են նաեւ ինտերվենցիաների նպատակները՝ փոխակերպվող աշխարհում պետության ազգային շահերի համատեքստում:

Գլուխ 2. «Հումանիտար ինտերվենցիաների միջազգային իրավական հիմքերը»:

2.1 ենթագլուխում («*Պետության սուվերենությունը եւ մարդու իրավունքները զինված հակամարտություններում*») քննարկվում է պետության սուվերենության դեմ ռազմական ագրեսիայի, պետության ներքին գործերին չմիջամտելու, տարածքային անձեռնմխելիության միջազգային իրավական նորմերի իրավաչափությունը եւ տարբեր օրինակների վրա հիմնված փոխակերպումները, ինչպես նաեւ քաղաքագիտական նոր ուսումնասիրությունների մեջ սուվերենության տարբեր արտահայտումների եւ արդի ժամանակներում դրա բնույթի եւ պայմանականության, ՄԱԿ-ի համակարգի եւ միջազգային անվտանգության ապահովման համար Անվտանգության Խորհրդի եւ տարածաշրջանային անվտանգության այլ կազմակերպությունների դերն ու նշանակությունը:

Առանձին դիտարկման են արժանացել նաեւ մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների հարգման կարեւորությունը եւ դրանց խախտումների իրավական եւ քաղաքական հետեւանքները, այսպես կոչված «CNN-ի էֆեկտը» եւ ՀԻ կիրառման սուբյեկտների լեգիտիմությունը: Նշվել է նաեւ, որ «Բժիշկներ առանց սահմանների» կազմակերպության համահիմնադիր, Ֆրանսիայի նախկին ԱԳ նախարար Բ.Քուշների կողմից դեռ 1987թ. առաջարկված «միջամտելու պարտականության» («le devoir d'ingérence» – ֆրանս.) քաղաքականությունը առաջիններից մեկը կիրառվել է 1988թ. դեկտեմբերի 7-ին Խորհրդային Հայաստանում տեղի ունեցած ավերիչ երկրաշարժից հետո, երբ դեկտեմբերի 8-ին ՄԱԿ ԳԱ-ն ընդունեց 43/131 բանաձեւը եւ մի շարք երկրներ, չսպասելով ԽՍՀՄ պաշտոնական համաձայնությանը՝ մարդասիրական բեռներ սկսեցին ուղարկել աղետի գոտի՝ փաստացի առանց անմիջական թույլտվության հատելով ԽՍՀՄ սահմանը:

Հիմնական հարցերը հանդիսանում են պետական սուվերենության եւ զինված հակամարտություններում մարդու իրավունքների՝ երկու հայեցակարգերի միջեւ առկա փոխկապակցվածությունը: Այս գլխում պաշտպանվում է այն վարկածը, որ սուվերենության եւ պետության ներքին գործերին չմիջամտելու նորմերը բացարձակ արժեքներ չեն, այլ սահմանափակված են այն իրավիճակով, որի պայմաններում միջազգային հանրության մոտ հայտնվում են ապացույցներ՝ սուվերեն պետության կենտրոնական կառավարությունների լեգիտիմության բացակայության մասին: Ուսումնասիրությունը նաեւ ցույց է տալիս, որ սուվերենությունը գործող միջազգային հարաբերությունների համակարգում ենթադրում է պատասխանատվություն, եւ սուվերենության նորմի վերաբերյալ այս մտտեցումը ավելի հաճախակի է ինկորպորացվում ՄԱԿ ԱԽ բանաձեւերում, որոնք ունեն միջպետական հարաբերություններում եւ միջազգային իրավունքում պարտադիր բնույթ:

Արդի ժամանակաշրջանում, երբ մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքները ավելի մեծ արժեք են, քան պետական սուվերենությունը: Կարելի է նույնիսկ պնդել, որ *XXI դարում պետությունների ինքնիշխանությունը վերածվել է փոխկախվածության նորմի*, ինչը ակնհայտորեն ցույց է տրվել ինքնապաշտպանության իրավունքի վրա հենված ՄԱԿ Կանոնադրության Հոդված 51-ում շարադրված հիմնավորումներով (առավել եւս՝ ինքնապաշտպանության իրավունքի կանխողական («anticipatory» - անգլ.) բնույթի վրա հղումներով), որոնք մեջբերվել են ուսումնասիրվող ժամանակաշրջանի որոշ կոնֆլիկտներում կիրառված ինտերվենցիաների համատեքստում: Այս հանգամանքը ժամանակի ընթացքում հանգեցրել է ՄԱԿ-ի

Կանոնադրության եւ միջազգային իրավունքի այլ համապատասխան կոնվենցիաներում արտացոլված՝ «պետությունների ներքին գործերի» եւ այդ «ներքին գործերին չմիջամտելու» նորմերի սահմանափակ մեկնաբանությունը:

2.2 Ենթագլխում («Նումանիտար ինտերվենցիաների միջազգային իրավական կարգավիճակը») քննարկման առանցքային հարցերից մեկը միակողմանի շՖ-ների²³ իրավական բնութագրումն է՝ հիմնված ՄԱԿ-ի Կանոնադրությունում եւ միջազգային իրավունքի այլ սկզբաղբյուրների եւ նորմերի վրա: Այս ենթագլուխը համակցում է միջազգային իրավական վերլուծությունը արդի աշխարհակարգում քաղաքական *realpolitik* մոդելների հետ: *Մասնավորապես, միջազգային իրավական փաստաթղթերի միջոցով հիմնավորվում է, որ շՖ-ն չի հանդիսանում ագրեսիվ պատերազմի տեսակ, այլ միջազգային անվտանգության ապահովմանն ուղղված «առանցքային պետությունների» կամ միջազգային կոալիցիաների կողմից այդ թվում նաեւ հանուն ինքնապաշտպանության կիրառված, ժամանակավոր բնույթ կրող ծայրահեղ միջոց:*

2.3 Ենթագլխում («Միջազգային քրեական տրիբունալների դերը հումանիտար ինտերվենցիաների ինստիտուցիոնալիզացիայի եւ լեգիտիմացման համակարգում») համապարփակ կերպով պատասխանեց այն քննադատների հարցադրումներին, թե մարդու «կոնկրետ որ» իրավունքների եւ «ինչ ծավալի» խախտումներն են հանդիսանում այն շեմը, որ միջամտության է դրդում միջազգային հանրությանը՝ ՄԱԿ ԱՄ սանկցիայով կամ առանց դրա: Այս անորոշության միակ լուծումը կարող է տալ նախկինում լեգիտիմ ինտերվենցիաների մոդելների վերհանումը, *ներառյալ այն մեղադրանքները, որ բարձրացվել են միջազգային հանրության կողմից եւ ապա գտել են իրենց ապացույցները միջազգային տրիբունալների մեղադրական եզրակացություններում:* Սա կլինի այն հանցակազմը, որ ենթադրում է միջազգային քրեական պատասխանատվություն՝ համընդհանուր կամ հատուկ (եթե խոսքը գնում է Հռոմի Ստատուտին չմիացած երկրների մասին) իրավասության դատարաններում: Անհրաժեշտ է նաեւ հիշեցնել, որ միջազգային պարտավորությունները, անկախ դրանց քաղաքական կամ քրեական էությունից, համեմատաբար նոր երեւոյթներ են միջազգային օրակարգում, քանի որ սառըպատերազմյան մրցակցությունը չէր ընձեռում նման հնարավորություն: Դրա տխուր ապացույցն է Կամբոջայում Փոլ Փոտի ցեղասպան ռեժիմի կամ Հարավային Աֆրիկայում ապարտեյդի ռեժիմի դեմ միջազգային հանրության երկարածամ անգործունեությունը: Վերջինը անցավ պատմության գիրկը միայն ՄՍՀՄ փլուզումից հետո 1990-ականների սկզբին:

Ընդհանրապես, նախկին բռնակալների դեմ միջազգային քրեական տրիբունալների եւ դատարանների դերը հանդիսանում է արդի միջազգային համակարգի եւ շՖ (R2P) հայեցակարգի զարգացման կարեւորագույն նշանոց: Լիբերիայի նախկին նախագահ Չ.Թեյլորը դարձավ պետության առաջին գործող ղեկավարը, ում դեմ արդի ժամանակներում գործի դրվեցին Հռոմի Ստատուտի 25 եւ 27 հոդվածների դրույթները՝ կապված անհատական քրեական պատասխանատվության եւ պաշտոնեական անձեռնմխելիության վրա հղումների անթույլատրելիության մասով: Թեեւ գործող միջազգային տրիբունալները երկակի դեր են խաղում, քանի որ դրանց իրավասությունը

հաճախ սահմանափակված է մնում ՄԱԿ ԱՄ ներսում կամ այլ առյուծկալում առկա քաղաքական առեւտրի եւ լարվածության պատճառով: Այդ նախկին բռնակալներից շատերը (Չ.Թեյլոր, Ս.Միլոշեվիչ կամ Ս.Հուսեյն) հաճախ բոյկոտում էին դատալուսմանը, հայտարարելով, որ իրենք, որպես պետության ղեկավարներ, ունեն անձեռնմխելիություն եւ որ այդ դատարանները իրավասու չեն իրենց դատաքննելու համար: Թեեւ ինչպես ցույց տվեց մեր հետազոտությունը, ՄԲԴ Ստատուտը եւ կամ հատուկ *ad hoc* տրիբունալների Կանոնադրությունները բառացիորեն սահմանում են, որ իրենց իրավասությունը տարածվում է բոլոր մեղադրյալների վրա՝ առանց բացառությունների:

Գլուխ 3. «Նումանիտար ինտերվենցիաները եւ ՄԱԿ-ի խաղաղարարության պրակտիկան».

3.1 Ենթագլխում («Խաղաղարարության հասկացությունը եւ դրա տարատեսակները») ներկայացվում է ՄԱԿ-ի համակարգում լիազորվող խաղաղարար առաքելությունների հիմնական ուղղությունները եւ տեսակները, ինչպես տեսականորեն՝ խաղաղարարության հայեցակարգերի համեմատական վերլուծության եւ շՖ հետ համադրման միջոցով, այնպես էլ տարբեր առաքելությունների վերլուծության օրինակով: Ներկայացվում է խաղաղարարության մոդելների զարգացման հակիրճ պատմությունը՝ Եգիպտոսի եւ Իսրայելի սահմանին 1956թ. առաջին խաղաղարարներ առաքելության լիազորման որոշումից սկսած: Ուսումնասիրությունը որպես օգտակար հիմք է ընդունել խաղաղարարության «սերնդային» տարանջատումների տեսությունը, որն առաջարկվել է Ս.Ռատների կողմից:²⁴ Ընդհանրացվել են տարբեր հեղինակների, ՄԱԿ-ի եւ առանձին պետությունների կողմից ՄԱԿ-ի խաղաղարարության տարբեր առաքելությունների սահմանումները եւ ներկայացվել է «խաղաղության եռանկյունին»՝ ՄԱԿ-ի տարբեր բնույթի առաքելությունների փոխակերպման ցիկլերը:

3.2 Ենթագլխում («Նումանիտար ինտերվենցիաները եւ խաղաղարար առաքելությունները. համեմատական վերլուծություն») առաջարկվում է շՖ տեսության համապարփակ ուսումնասիրություն եւ ցույց է տրված շՖ նորացված հայեցակարգի առաջացումը R2P քաղաքականության տեսքով: Հիմնավորվել եւ առաջարկվել է շՖ հետեւյալ նոր սահմանումը. *Հումանիտար ինտերվենցիան առանց ՄԱԿ ԱՄ պատշաճ մանդատի եւ թիրախային պետության իշխանությունների համաձայնության զինված ուժի անդրսահմանային կիրառումն է՝ արտոնված միակողմանիորեն կամ «կարողների կոալիցիայի» կողմից՝ հանուն բռնաճնշվող բնակչության, միտված իշխանությունների կողմից սեփական խաղաղ բնակչության դեմ լայնորեն տարածված բռնության վերացմանը, քաղաքական ռեժիմի եւ քաղաքական լանդշաֆտի բնույթի հաջորդական փոփոխմամբ, մեղավորների պատժմամբ եւ թիրախային պետությունում կամ տարածքում անվտանգության երաշխավորմամբ:*²⁵

²⁴ Steven R. Ratner, "The new UN peacekeeping: building peace in lands of conflict after the Cold War"; New York : St. Martin's Press : Council on Foreign Relations, 1995.

²⁵ Անգլերեն. *Humanitarian intervention is a trans-boundary use of force without appropriate UN mandate and the consent of target authorities, authorized by a regional security organization, undertaken unilaterally or by a coalition of the willing – acting in the name of nation under violence - to stop widespread human sufferings, with subsequent change of the nature of political regime and political landscape, including the punish of those guilty, and secure more peace in the target-province/state.*

Ռուսերեն. *Гуманитарная интервенция – это трансграничное применение вооруженной силы без*

²³ Այստեղ էլ հետագայում «միակողմանի շՖ» տակ նկատի ունենք առանց ՄԱԿ ԱՄ լիազորման իրականացված գործողությունները՝ լինի դա մեկ պետության, պետությունների կոալիցիայի կամ տարածաշրջանային կազմակերպության շրջանակներում:

1990-ական թթ., երբ տեղի էին ունենում Մոմախիում, Ռուանդայում, Սրբբրենիցայում եւ Կոսովոյում հայտնի իրադարձությունները, ՀԻ իրավաչափության մասին քննարկումները վերաճեցին R2P քաղաքականության, ինչը իրենից ենթադրում էր, ի թիվս այլոց, նաեւ որոշ պետությունների «առաքելությունը» միտված աշխարհում անվտանգության եւ կայունության պաշտպանությանը եւ ապահովմանը: Այս նշանակալից «վերանվանումը» («rebranding» - անգլ.) տեղի ունեցավ 2004-05թթ., երբ հրապարակվեց Միջամտության եւ պետական սուվերենության հարցերով միջազգային հանձնաժողովի զեկույցը, որ կոչված էր մեղմելու Արեւմուտք-Երրորդ աշխարհի երկրներ հարաբերություններում առկա բացասական լիցքերը, ինչը առաջացել էր կոսովյան պատերազմից հետո: ՄԱԿ պաշտոնական այս զեկույցը ճանաչեց, որ *գոյություն ունի պաշտպանելու միջազգային պատասխանատվության նոր, հասունացող նորմ* («emerging norm» - անգլ.), *երբ տեղի են ունենում միջազգային հումանիտար իրավունքի լուրջ խախտումներ, որոնք սուվերեն կառավարությունները «կարող» կամ ի գործը չեն եղել կանխարգելել կամ դադարեցնել:*²⁶ Ինչ-որ առումով, այս փոխակերպումը իրենից ներկայացնում էր նաեւ մի կարեւոր շրջան՝ խաղաղարարության երրորդ սերնդից չորրորդին անցնելու առումով: Այս ուսումնասիրությունը ներկայացնում է ՀԻ պրակտիկան, որպէս միջազգային խաղաղարարության երրորդ սերունդ, որի հիմքում դրված են միջազգային հարաբերությունների զարգացման բարձր մակարդակը եւ հումանիզացիան, ինչը 2005թ. ինստիտուցիոնալացվեց «The Responsibility to Protect» քաղաքականության հաստատմամբ, երբ վերոնշյալ պատասխանատվությունը դե ֆակտո ընդունվեց նաեւ ՄԱԿ համակարգից դուրս:

Արդի միջազգային հարաբերություններում ՀԻ, որպէս ՄԱԿ ԱՆ մանդատից դուրս գործունեության, ամբողջական եւ բազմակողմանի ընկալման համար աշխատության մեջ տրված են խաղաղարարության այլ տարատեսակների սահմանումները, որոնք գործարկվում են ՄԱԿ ԱՆ լիազորությամբ: Մա թույլ է տալիս ավելի ճիշտ ընկալել ՀԻ հայեցակարգի փիլիսոփայությունը, որպէս ժամանակակից միջազգային հարաբերությունների զարգացվածության ցուցիչ՝ այն «առանցքային» պետությունների տեսանկյունից, որոնք էլ հաճախ հանդիսանում են ՀԻ նախաձեռնողը: Այս տեսությունը կառուցված է հասարակության ունիվերսալիստական հայեցակարգի վրա, ինչը ժամանակին առաջարկել է Հ.Գրոցիուսը. թագավորները պետք է պատժեն բնական իրավունքը խախտողներին ոչ միայն իրենց տարածքում, այլեւ ուրիշի՝ «անկախ նրանից, թե ով է դառնում նրա գոհը»:²⁷ ՀԻ գործադրման դեպքերի համար բնորոշիչ է նաեւ այն, որ այն միարժեքորեն ողջունվում է այն ժողովրդի կողմից, հանուն ում անվտանգության պաշտպանության կիրառվում է: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ այսօր կառավարությունների եւ ակադեմիական համայնքի շրջանում քննարկման առարկա է

հանդիսանում ոչ թե միակողմանի ՀԻ լեգիտիմությունը, այլեւ միայն դրանց ընդհանուր օրինակները՝ համեմատական համապատասխանությունը միջազգային իրավական նորմերին:

Մանրամասն վերլուծելով ինտերվենցիաների դեպքերը (քեյսերը) ինչպէս 1990-ականների առաջին կեսին, այնպէս էլ ուսումնասիրության շեշտադրված ժամանակահատվածում (1999-2008թթ.), կարելի է պնդել, որ ՀԻ տեսությունը եւ կիրառումը զարգացել են ամերիկյան քաղաքական միակողմանիության («unilateralism» - անգլ.) հետ անմիջական կապի մեջ: Միեւնույն ժամանակ հատկանշական է, որ ինտերվենտ-երկրներից ոչ մեկը՝ ԱՄՆ, Ռուսաստան եւ այլք, երբեւէ չեն փորձել ամբողջապէս մերժել ՄԱԿ ԱՆ իրավասությունները: Դրա փոխարեն, հասունացել է լայն միջազգային կոնսենսուս առ այն, որ Խորհրդի դերը, կազմը եւ ֆորմատը պետք է ընդլայնվի: Թեւեւ այս առումով գոյություն ունեն տարբեր մոտեցումներ եւ քննարկումները դեռ շարունակվում են: Ինչպէս ցույց տվեց մեր ուսումնասիրությունը, հենց ՄԱԿ ԱՆ անկարողությունը հումանիտար ճգնաժամերի դեպքում դիմելու ակտիվ, արդյունավետ գործողությունների՝ հանդիսանում է առանձին պետությունների միակողմանիության պատճառը, որոնք, իհարկե, որոշ հայտնի դեպքերում նաեւ չարաշահում են ՀԻ հայեցակարգը՝ այդ թվում նաեւ հանուն սեփական ազգային շահերի իրացման հետապնդման: Մինչդեռ սա ամենեւին չի բացառում այս օպերացիաների հումանիտար, մարդասիրական էությունը, քանի որ այդ պետությունները գործում են մեկ այլ՝ *realpolitik* հայեցակարգով:

Գլուխ 4. «Հումանիտար ինտերվենցիաները արդի զինված հակամարտությունների պայմաններում. դեպքերի վերլուծություն (1999-2008)».

4.1 Ենթադիվիզիոն «1999-2008թթ. ճգնաժամերի եւ զինված հակամարտությունների ընդհանուր նկարագիրը» նախ ներկայացվում է ուսումնասիրվող պատմական ժամանակաշրջանի տարածաշրջանային հակամարտությունների վերլուծությունն ըստ ՀԻ կիրառման առանձնահատկությունների: Երկու առանձին ենթադիվիզիոն ուսումնասիրում են օրինակները Կոսովոյում (1999) եւ Հարավային Օսիայում (2008), որտեղ կիրառվել է ՀԻ-ն, որպէս զինված հակամարտության կարգավորման միջոց: Կոսովոյի ինտերվենցիան, ինչպէս երեւում է վերնանգրից («Կոսովո. հումանիտարիզմի լարդատորիա»), դիտարկվում է, որպէս հետերկրբեւեռ աշխարհում նորացված ՀԻ հայեցակարգի փորձաքար՝ ներգրավված տարբեր կոալիցիաներով եւ միջազգային հանրության (ներառյալ ՄԱԿ Անցումային շրջանի ադմինիստրացիան) կայուն մասնակցությամբ: Մինչդեռ 2008թ. Օգոստոսյան ճգնաժամի համակողմանի ուսումնասիրությունը («Հարավային Օսիա. Հնգօրյա պատերազմի իրավաքաղաքական ասպեկտները») ցույց տվեց, որ թեւեւ Ռուսաստանի իշխանությունները այդպէս էլ անդրսահմանային ռազմուծի կիրառումը պաշտոնապէս չորակեցին, որպէս ՀԻ, բայց նույն պաշտոնական մեկնաբանություններում հստակորեն նշմարվում էր R2P քաղաքականության կիրառումը՝ իրենց քաղաքացիներին Վրաստանի հարձակումից փրկելու պատրվակով եւ միջազգային մանդատով Հարավային Օսիայում տեղակայված սեփական խաղաղարարների առաքելության պաշտպանության համար: Հետագայում նման դեպքերը կարող են դառնալ ՀԻ կամ R2P հայեցակարգի լուրջ չարաշահումներ, եթե միջազգային հանրությունը չշարունակի դրանց իրավական եւ քաղաքական հիմքերի ամրագրումը:

надлежащего мандата ООН и согласия властей целевой страны, санкционированная в одностороннем порядке или "коалицией желающих" от имени страдающего народа, для прекращения широко распространенного насилия против мирного населения, с последующей сменой природы политического режима и политического ландшафта, наказания виновных, и обеспечение большей безопасности в целевой стране и регионе.

²⁶ "A more secure world: Our shared responsibility", the report of UN Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change, 2004. <http://www.un.org/secureworld/report3.pdf>. [para.203]

²⁷ Вл.Иноземцев, «Гуманитарные интервенции: Понятие, задачи, методы осуществления», 2005г.

<http://www.polit.ru/research/2005/04/29/intervenstia.html>

Առանձին ենթազույլ է նվիրված Աֆրիկյան մայրցամաքի կոնֆլիկտներին («Աֆրիկյան թեստը. Դարձուր, Կոնգոյի Դեմոկրատական Հանրապետություն, Մոմալի, Սիերա-Լեոնե»), որտեղ միջազգային հանրությունը, հիմնականում, կամ անտեսում է հումանիտար ճգնաժամի (աղետի) իրական ծավալները, կամ էլ դրանց արձագանքները լինում են անբավարար արդյունավետությամբ: Աֆրիկյան մայրցամաքի արյունահեղություններին արդյունավետորեն արձագանքելու միջազգային հանրության պատասխանատվությունը հերթական կոչն է առ այն, որ R2P քաղաքականության իրացման մեջ համընդհանուր մարդասիրական նորմերի տեսակարար կշիռը դեռևս զարգանալու անհրաժեշտություն ունի:

Ուսումնասիրվող տարածաշրջանային կոնֆլիկտների օրինակները նաև ՀԻ հայեցակարգի երկու ծայրահեղություններ են, ինչը հնարավոր է դարձրել տեսության ընկալման վերաբերյալ ամբողջական սպեկտրի հետազոտումը: Որոշ դեպքերում միջազգային հանրությունը իր մեջ բավարար ուժ է ռեսուրսներ գտավ բնությունը կասեցնելու համար՝ Կոսովո, Հարավային Օսիա, Լիբերիա; մինչդեռ մյուս կոնֆլիկտները՝ Ռուանդա, Բուրունդի, ԿԴՀ, Զիմբաբվե եւ Դարձուր, դեռևս շարունակում են մնալ միջազգային համակարգի արյունահեղ վերքեր: Սրանց վերաբերյալ ՄԱԿ ԱՆ ընդունած բանաձևերը եւ դրանց քաղաքական քննարկումները, ընդհանուր առմամբ, ոչ մի կերպ չեն անդրադառնում հակամարտությունների կարգավորման վրա, իսկ դրանց գոհերի մեծ մասը խաղաղ բանկիչներ են:

Մեր ուսումնասիրության եզրափակիչ դրույթները տեղին է սկսել ՀԻ տեսության ինքնավստահ համակիր, ՄԱԿ 7-րդ Գլխավոր քարտուղար (1997-2006) Քոֆի Աննանի խոսքերով. «Քաղաքացիական անձանց անխնա ոչնչացումից պաշտպանելու համար՝ միջամտության մասին այժմ ձեռավորվող միջազգային նորմը, անկասկած, հետագայում նույնպես միջազգային հանրության առջև դնելու է մեծ խնդիրներ»:²⁸

Եզրակացության մեջ ամբողջացվում են գիտական եզրահանգումները եւ արվում առաջարկություններ, մասնավորապես.

► Տարբեր պետությունների քաղաքականության եւ գործողությունների հիման վրա, ինչպես նաև հիմնվելով միջազգային իրավական բնույթի փաստաթղթերի հարաճուն քանակի վրա, գոյություն ունի գինված հումանիտարիզմի եւ R2P քաղաքականության նոր հասունացող («emerging» - անգլ.) հայեցակարգ: Միջամտության ջատագովների ամենահամոզիչ փաստարկը մնում է ՄԱԿ ԱՆ որեւէ գործողություն անհնարին դարձնող՝ նրա ներսում մշտական անդամների միջև առկա քաղաքական հակասությունների լույսի ներքո միակողմանիության արդյունավետությունը: **ՀԻ հայեցակարգի հիմքում են գտնվում անգործունակության (արձագանքի անարդյունավետության կամ ընդունված բանաձևի չկենսագործման) պատճառով ՄԱԿ ԱՆ հասցեին հնչեցվող մեղադրանքները**, երբ նրանք, ովքեր հավատում են R2P-ին, հանդես են գալիս միակողմանիության օգտին, որպեսզի

հասնեն աշխարհում զենքի միջոցով հաստատվող կայունության: Հակառակ կողմից, այս հայեցակարգի գոյությունը ՄԱԿ ԱՆ համակարգի բարեփոխման որոշակի կոչ է հանդիսանում, որպեսզի այն դառնա ավելի արդյունավետ եւ գործուն: Ամենալայն իմաստով՝ **ՀԻ-ն իրենից ներկայացնում է թիրախային պետությունում խաղաղության եւ անվտանգության հաստատման ծայրահեղ միջոց (գործողությունների ծրագիր), միջազգային հումանիտար իրավունքի նորմերի համակարգային, լայնածավալ եւ կոպիտ խախտումների, կոմբատանտների համար դեմոքրիլիզացիայի, զինաթափման եւ ռեինտեգրացիայի միջոցների, ժողովրդավարական ընտրությունների միջոցով կայուն պետական համակարգի հաստատման, իսկ նման կառավարության ի հայտ գալուն պես՝ օտարերկրյա զորքեր աստիճանական դուրսբերման ծրագիր:**

Արդի աշխարհում դյուրին չէ սահմանել այս կամ այն հակամարտության տարածքային սահմանները: Կարելի է նաև պնդել, որ նույնիսկ Մառը պատերազմի տարիներին «ներքին» նշանակության հակամարտությունների սահմանները ջնջում էր ակտիվ միջազգային ներգրավմամբ, իհարկե, հասկանալի է, որ ՀԻ-ից տարբերվող պարադիգմի շրջանակներում: Օրինակ, Հունգարիայում եւ Զեխտսլովակիայում քաղաքական ճգնաժամը կամ Վիետնամի հյուսիսի եւ հարավի պատերազմը դժվար թե կարելի է բնութագրել, որպես «ներքին» կոնֆլիկտներ՝ միջազգային ակտիվ միջամտության լույսի ներքո: 1999-2008թթ. ուսումնասիրված հակամարտությունները ցույց են տալիս, որ ՀԻ-ն կիրառվել է կամ էլ դրա անհրաժեշտությունը հաճախ առաջացել է հենց ներպետական բնույթի կոնֆլիկտներում՝ ապա միայն ստանալով լայն միջազգային արձագանք: Մասնավորապես, այդ միջազգային արձագանքի նշան էին ինչպես ՄԱԿ ԱՆ, այնպես էլ տարածաշրջանային կազմակերպությունների բանաձևերը, որոնք ունեն *ճանաչված* պատասխանատվություն տվյալ ռեգիոնի համար: Այդ նույն ուսումնասիրված դեպքերը ցույց տվեցին, որ միջլեռնիկ հակամարտությունների կարգավորման ամենարդյունավետ միջոցը այն ազգության ինքնորոշման իրավունքի ամբողջական իրացումն է, որը ենթարկվել է համակարգային բնության, պայմանականորեն ասած, նախկին մետրոպոլիայի կողմից: Կոսովոյի, Հարավային Օսիայի եւ Հարավային Սուդանի օրինակները հստակ մատնանշում են մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների խախտումների համար պատասխանատվության անդրասահմանային էությունը: Իհարկե, նման բնորոշումները ավելի հեշտ է անել ՄԱԿ ԱՆ կամ կոմպետենտ տարածաշրջանային այլ կազմակերպության համապատասխան բանաձևի առկայության դեպքում, երբ շատ թվով պետությունների կողմից ընդունված պաշտոնական փաստաթղթում արտացոլված է որոշակի բնույթի վերաբերմունք տվյալ ճգնաժամի հետ կապված: Օրինակ, եթե ՄԱԿ ԱՆ բանաձև է ընդունում՝ հղում կատարելով VII Գլխի դրույթներին, այդ բանաձևում սովորաբար նաև ընդգծվում է տվյալ ճգնաժամի բնութագիրը, որպես տարածաշրջանային կամ միջազգային անվտանգության եւ խաղաղության սպառնալիք: Օրինակ, Լեոնային Ղարաբաղում հակամարտության հետ կապված ՄԱԿ ԱՆ 884 բանաձևը (1993) կոնֆլիկտը բնութագրել էր, որպես «տարածաշրջանում խաղաղության եւ անվտանգության սպառնալիք» եւ ոչ թե միջազգային: Միևնույն ժամանակ, ԿԴՀ-ում իրավիճակի հետ կապված ՄԱԿ ԱՆ բազմաթիվ բանաձևեր այդ ճգնաժամը անվանում են հենց միջազգային անվտանգության մարտահրավեր, չնայած դրա մասնակիցների շրջանակը, ընդհանուր առմամբ, պարփակված է միայն ԿԴՀ սահմաններով (թեև գոյություն ունեն կոնֆլիկտի ոչ-պետական («non-state») մասնակիցներ, որ

²⁸ Kofi Annan, "Secretary-General Presents His Annual Report to General Assembly," Transcript of Secretary-General address to 54th General Assembly, UN Doc.: SG/SM/7136 /GA/9596, <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgs7136.html>
Անգլերեն. «This developing international norm in favour of intervention to protect civilians from wholesale slaughter will no doubt continue to pose profound challenges to the international community».

ներթափանցում են հարեան Ուզանդայից եւ Ռուանդայից) Նույնը կարելի է ասել Սումալիում տիրող իրավիճակի մասին, որտեղ, չնայած բացառապես ներպետական ակտորների առկայությանը, ծովահենության վտանգից տուժում են շատ այլ պետություններ՝ դրանով իսկ ճգնաժամին տալով միջազգային բնույթ: Այս օրինակներից հստակ հետեւում է, որ, ծայրահեղ դեպքում, կոնֆլիկտի մեջ ներքաշված կողմերի թիվը դեռեւս չի հանդիսանում միակ որոշիչ չափանիշ՝ կոնֆլիկտը բնութագրելու համար: Ավելին, քանի որ ՀԻ-ն կիրառվում է ՄԱԿ ԱԽ կողմից ոչ աղեկվատ միջոցների գործադրված լույսի ներքո, այդ ճգնաժամերի բնութագիրը դառնում է ավելի դժվար խնդիր, ամենայն հավանականությամբ կախված «կարող» պետությունների կողմից ձեռնարկված միջոցառումների մասին արտահայտված՝ երրորդ երկրների դիրքորոշումից:

► Որոշ երկրների փորձերը թաքնվել չմիջամտության նորմով եւ սեփական բնակչությանը ենթարկել համակարգային բռնաճնշումների եւ սպառնալիքների, ինչպես ցույց են տալիս 1999-2008թթ. ինտերվենցիաների ուսումնասիրված օրինակները, այլեւս չեն գործում արդյունավետորեն: Նման երկրների կառավարությունները չեն կարող մնալ անպատիժ, իսկ նրանց հանցագործությունները՝ բացառապես ներպետական գործերի խնդիր (Հոուֆի Ստատուտի 22, 25 եւ 27 հոդվածներ): *Մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, որ արտացոլված է միջազգային իրավունքի տարբեր փաստաթղթերում՝ հռչակագրեր, կոնվենցիաներ եւ նորմեր, դարձել է անդրսահմանային համընդհանուր կարեւորության նորմ:*

Հարավսլավիայում 1999թ. մարտին իրագործված ինտերվենցիան դեռեւս մնում է ներկայի խնդիր. այն բացեց «պանդորայի արկղը», որ մինչ օրս չի փակվել, եւ այն երկրները, որ սուր քննադատության էին անում ՆԱՏՕ-ի գործողությունները, շուրջ մեկ տասնամյակ անց (2008թ.) իրենք դարձան ուրիշների կողմից քննադատվող ՀԻ կիրառողներ (Օգոստոսյան պատերազմ, 2008թ.):

► *Հումանիտար միակողմանիությունը կարող է դառնալ միջազգային սովորության (ոչ թե պայմանագրային) իրավունքում սահմանափակ, բայց ճանաչված բացառություն.* միայն այդպես է հնարավոր խուսափել տարբեր պետությունների կողմից նկատվող չարաշահումներին: Եթե երբեմն սա տեղի ունենա, այն կլինի միջազգային իրավունքի հայտնի նորմերի եւ դրույթների համակցված արտահայտությունը՝ արդի աշխարհակարգում այսպես կոչված *realpolitik* մոդելների հետ:

► Ապագա ինտերվենցիայի համար կարեւորագույն խնդիրները պետք է դառնան կոնֆլիկտի բնութագրիչների հստակ սահմանումները եւ ճիշտ ժամանակին դրա կողմերի բացահայտումը: Ինչն ավելի կարեւոր է՝ ինտերվենցիան պետք է շարունակի մնալ տարածաշրջանային բնույթի հակամարտությունների կարգավորման համար միջազգային հանրության ծայրահեղ միջոցը՝ *միայն ՄԱԿ ԱԽ կողմից ճգնաժամի հաղթահարման ջանքերի վերջնական ձախողումից հետո:*

► ՀԻ իրավական հիմքերը գլխավորապես հանգում են մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների եւ արժանապատվության գերակայությանը, որոնց խախտումը խաղաղության եւ միջազգային անվտանգության համար ունենում է լայն *միջազգային* հետեւանքներ: Որոշ դեպքերում պետությունները կիրառում են *ՀԻ-ն որպես ինքնապաշտպանության ծայրահեղ միջոց*, որոշներում էլ, չունենալով հստակորեն ուրվագծվող սեփական ազգային շահեր, իրենց ազգային շահերը ստորադասում են համընդհանուր բարոյականությանը եւ միջազգային

անվտանգությանը: Բոլոր այս դեպքերում «ներպետական» բնույթի գործերին չմիջամտության եւ պետական սովորությունների նորմերը *ժամանակավորապես* կորցնում են իրենց առաջնային նշանակությունը՝ միջազգային անվտանգության շահերից ելնելով: 2005թ. հետո, երբ «պաշտպանելու պատասխանատվության», կամ *R2P*, քաղաքականությունը ինկորպորացվեց ՄԱԿ ԳԱ եւ ԱԽ բանաձեւերում, ՀԻ հայեցակարգը որոշակի առումներով վերափոխվեց եւ ստացավ միջազգային հանրության ավելի լայն աջակցությունը, քան ուղղակի ՀԻ-ն, որը շատերի կողմից մեկնաբանվում էր «նեոգաղութատիրության» համատեքստում:

ՄԱԿ Կանոնադրության, մասնավորապես, 2(4) եւ 2(7) հոդվածներում ամրագրված չմիջամտելու նորմը ՄԱԿ-ի եւ այլ տարածաշրջանային, միջազգային կազմակերպությունների բանաձեւերում ստանում է ավելի լայն մեկնություն, իսկ «սովորությունները» հոմանիշ է դառնում «պատասխանատվության»:
Համաշխարհայնացման դարաշրջանում ՄԱԿ Կանոնադրության 51-րդ հոդվածը նույնպես ստանում է ավելի լայն մեկնություններ, քան նախկինում էր, եւ դա աստիճանաբար դառնում է որոշ «առանցքային» երկրների պետական քաղաքականության հիմք: *ՀԻ հայեցակարգը, ի թիվս այլոց, հենվում է նաեւ «կանխարգելիչ ինքնապաշտպանության» («anticipatory self-defense» - անգլ.) սկզբունքի վրա: «Կանխարգելիչ ինքնապաշտպանության» իրավաչափությունը հիմնավորվում է առանձին կամ կողեկտիվ ինքնապաշտպանության մասին «անօտարելի իրավունքի» («inherent right» - անգլ.) դրույթով, որի վրա հղում կա 51-րդ հոդվածում: Այսպիսով՝*

► հանուն ինքնապաշտպանության «կանխարգելիչ ուժի կիրառումը» իր ամբողջական հիմնավորումն է գտնում մեր ուսումնասիրության մեջ:

► ՀԻ/R2P հայեցակարգի անկյունաքարը, իհարկե, մարդու իրավունքների եւ ազատությունների համընդհանուր բնույթն է եւ այն կառավարությունների *erga omnes* պատասխանատվության, որոնք խախտում են միջազգային հարաբերությունների համակարգում հաստատված *status quo*-ն: Մեր ուսումնասիրությունը ցույց տվեց.

► քանի որ մարդու իրավունքները եւ քաղաքացիական ազատություններ ամրագրված են *միջազգային* պայմանագրերում եւ կոնվենցիաներում, դրանց խախտումները պիտի նույնպես ենթարկվեն *միջազգային* պատասխանատվության: Զ.Թեյլորի դեմ դատական գործընթացը, Սուդանի բռնակալ Օ.Ալ Բաշիրի դեմ ՄԲԴ-ի կողմից տրված ձեռքարկման երկու օրդերները, ինչպես նաեւ ՄԱԿ ԱԽ 1970 եւ 1973 բանաձեւերը (2011) Լիբիայի բռնակալ Մ.Բադդաֆիի եւ մյուսների մասին ապացուցեցին, որ մարդու իրավունքների մասսայական խախտումները իրոք հանդիսանում են *erga omnes* բնույթի հանցագործություններ եւ այդ խախտումները պետք է ունենան միջազգային հանրության առջեւ, այդ թվում նաեւ՝ քրեական պատասխանատվություն:

► *Լիբիայի դեպքում պատասխանատվության համընդհանուր էությունը գտավ եւս մեկ ապացույց, երբ ՄԱԿ ԱԽ-ն վերոնշյալ բանաձեւերով քրեական պատասխանատվության կանչեց Ջամահիրիայի ղեկավարներին, որը, ի դեպ, չի հանդիսանում Հոուֆի Ստատուտի ստորագրող կողմ:*

Այսպիսով, ամբողջ ակտիվ քննարկումները ՀԻ *իրավունքի* կամ *հայեցակարգի* շուրջ ընթանում են «սովորություններ», «միջազգային պատասխանատվության» եւ «մարդու իրավունքների» բնույթի վերաբերյալ փոփոխվող ընկալումների շրջանակներում: ՀԻ եւ միակողմանի այլ գործողությունների տարբեր դեպքերի ազդեցության տակ, օրինակ, 2(7) հոդվածի սահմանափակումները փոխակերպվում են

եւ «ներքին իրավասության» խնդիրների սահմանները նվազում: Բհարկե, ՄԱԿ ԱՄ հետազայում եւս շարունակելու է միջազգային ճգնաժամերում ուժի անդրաբահմանային գործադրում լիազորելու իր էքսկլյուզիվ իրավունքի իրացումը, բայց ինչքան ավելի հաճախ Խորհուրդը՝ քաղաքականացվածության պատճառով իրեն փակուղի մտցնի հումանիտար բնույթի հարցերի քննարկման ժամանակ, այնքան ավելի հաճախ *միակողմանիության* տարբեր ձևեր կստիպեն վերանայել միջազգային պարտավորությունների իրականացման արդյունավետության մեխանիզմները:

► Չունանիտար ինտերվենցիայի (կամ R2P) հայեցակարգը ներկայումս ակտիվ փոխակերպվում է եւ պետությունների գործողությունները միջազգային ասպարեզում, ինչպես նաեւ *միջազգային հարաբերությունների համակարգն ինքնին դարձել է «բարի ցանկությունների»* եւ ազգային «էգոիստական» շահերի միախառնություն: Դեռեւս վերջնականորեն չձեռնարված ՀԻ հայեցակարգի բացառումը միջազգային սովորության իրավունքի եւ միջազգային հարաբերությունների համակարգի կարգավորման շրջանակներից հղի է նոր չարաշահումներով: Այս սկզբնական չափումների պարագայում հնարավոր են ապագայի երկու սցենարներ.

1) ՄԱԿ ԱՄ շարունակում է զարգացնել ՀԻ հայեցակարգի կիրարկումը՝ R2P տեսքով եւ ավելին՝ կիրառում է այդ քաղաքականությունը, երբ գոյություն ունի հումանիտար ճգնաժամի կամ աղետի իրական սպառնալիք. 2011թ. մարտ-ապրիլ ամիսներին Լիբիայի շուրջ իրավիճակը կարող է դառնալ արդյունավետ փորձաքար: Հաջորդ քայլում ՄԱԿ ԱՄ-ն նախաձեռնում է R2P-ի ինկորպորացիան միջազգային պայմանագրային իրավունքի մեջ, ինչը եւ կնվազեցնի չարաշահումների հնարավորությունները, երբ տարբեր երկրներ հղումներ են անում այս հայեցակարգի «հասունացող» բնույթին:

2) Շարունակվում է ՀԻ կամ R2P հայեցակարգերի կողմնակիցների եւ ընդդիմախոսների ակտիվ հակամարտությունը եւ միայն առանձին դեպքերում է միջազգային հանրությունը հանդգնում ՀԻ կիրառման՝ հանուն միջազգային անվտանգության պահպանման:

► Եվ, վերջապես, հաշվի առնելով, որ զարգացման այս երկու սցենարները հավասարապես հնարավոր են եւ քանի դեռ ՀԻ-ն կամ R2P-ն չեն կարգավորվում միջազգային կոնկրետ սովորույթներով եւ օրենքներով, առանցքային պետությունները եւ նրանց ժամանակավոր *ad hoc* կոալիցիաները շարունակելու են չարաշահել այս հայեցակարգը՝ հանուն սեփական ազգային շահերի իրացման, մասնավորապես, ինչպես դա տեղի ունեցավ 2008թ. Օգոստոսյան պատերազմի ժամանակ՝ Ռուսաստանի կողմից:

ՀԻ (R2P) հայեցակարգի ներուժը դարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում մնում է հայկական քաղաքագիտական մտքում բացարձակապես չուսումնասիրված խնդիր:

Ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այդպես էլ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ընտրված իշխանությունների դիրքերը ԼՂ հակամարտության լուծման ԵԱՀԿ Մինսկ խմբի հովանու ներքո ընթացող խաղաղ բանակցություններում ուժեղացնելու համար արդյունավետ կարող է լինել ՀԻ (R2P) հայեցակարգի ինկորպորացիան: Ինչպես ցույց է տալիս մեր ուսումնասիրությունը, Գոսովոյի եւ/կամ Հարավային Օսիայի անկախությունը դարձավ «առանցքային պետության(ների)»

կողմից գինված ՀԻ-ի արդյունք՝ առանց ՄԱԿ սանկցիաների, որոնք հիմնավորում էին իրենց գործողությունները՝ այդ տարածաշրջանների բնիկ ժողովրդի դեմ կիրառված միջազգային հումանիտար իրավունքի համընդհանուր դրույթների մասսայական եւ համակարգային բնույթի խախտումներով: Միջազգային հանրության շրջանում ակնհայտորեն հասունացել է կոնսենսուս այն մասին, որ այսպես կոչված «*հատուցողական անջատումը*» (*remedial secession*) - *անգլ.*), այսինքն՝ նախկին մետրոպոլիայից անջատումը լեգիտիմ է բոլոր այն դեպքերում, երբ վերջինս անկարող է գտնվում միջազգային պատասխանատվություն կրել իր իսկ բնակչության պաշտպանության համար եւ/կամ ինքն է հանդիսանում այդ պարտավորությունները ոտնահարողի դերում:²⁹ Միջազգային միջնորդների հետ բանակցություններում համանման փաստարկների կիրառումը ԼՂ հակամարտության պարագայում միարժեքորեն կարող է ուժեղացնել ՀՀ եւ ԼՂՀ դիրքերը: Դեռ ավելին, այս շարժի համար անհրաժեշտ իրավական եւ քաղաքական հիմքերը քաջ հայտնի են. Մուսկոյիթում, Բաքվում, Կիրովաբադում եւ Ադրբեջանի ԽՍՀ այլ քաղաքներում եւ ավաններում հայ ազգաբնակչության դեմ 1988-1990թթ. բռնությունները եւ էթնիկ գտումները ամբողջովին լեգիտիմացրել են Ադրբեջանի ԼՂԻՄ ժողովրդի անջատվելու՝ ի սկզբանե իրավաչափ պահանջները:³⁰ Արդեն մեր օրերում շարունակվող հակահայ վայրենի քարոզչությունը, որ ֆինանսավորվում եւ քաջալերում է ստանում Ադրբեջանի իշխող վարչակազմի կողմից, «Հայաստանին եւ հայերին ոչնչացնելու» մասին կոչերով,³¹ էլ ավելի է ուժեղացնում հայկական կողմերի դիրքերը այս հարցում: Մեր ուսումնասիրությունը ամենայն ակնհայտությամբ ցույց է տալիս, որ.

► առկա են բոլոր գիտական (իրավական եւ քաղաքական) հիմքերը ցույց տալու, որ Հայաստանի Հանրապետությունը 1992-94թթ. պատերազմում իրացրել է իր «պաշտպանելու պատասխանատվությունը» իր միջազգայնորեն ճանաչված, ինքնիշխան տարածքից անդին եւ գործել է, իբրեւ «առանցքային պետություն»՝ *Արցախի բնակչության անուկից*, ովքեր ենթարկվում էին էթնիկ գտումների եւ մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների խախտմամբ այլ բռնաճնշումների՝ «սրիկա պետության» («*rogue state*» - *անգլ.*)՝ Ադրբեջանի կողմից: ՄԱԿ ԱՄ բոլոր 4 բանաձեւերը (1993թ.) հաստատում են, որ ԼՂ-ում իրավիճակը այդ ժամանակ ստեղծել էր տարածաշրջանային անվտանգության եւ խաղաղության սպառնալիք («*this situation endangers peace and security in the region*» - *անգլ.*),³² մինչդեռ ՄԱԿ ԱՄ-ն կամ թե այլ տարածաշրջանային կազմակերպություն այդպես էլ չկարողացան, չկամեցան կամ անկարող գտնվեցին իրական գործողությունների դիմելու համար, իսկ ՀՀ-ն, որպես տարածաշրջանի ինքնիշխան պետություն,

²⁹ Այս մասին ավելի մանրամասն՝ տե՛ս. Christopher J. Borgen, "Kosovo's Declaration of Independence: Self-Determination, Secession and Recognition", *ASIL Insights*, Volume 12, Issue 2; February 29, 2008. <http://www.asil.org/insights080229.cfm>

³⁰ Մանրամասն, տե՛ս. <http://www.panorama.am/ru/politics/2011/01/13/analitika/>; <http://news.am/rus/news/44274.html>;

Офицер ВВ МВД СССР: «Эта кошмарная командировка началась 12 января 1990 года»; <http://vesti.az/m/news.php?id=64852>, (13:18) 13-01-2011(дата доступа - 03-03-2011)

³¹ Речь МО АЗР Сафара Абиева на совещании коллегии МО. БАКУ, 23 апр. 2010 - 1NEWS.AZ <http://www.1news.az/politics/20100424102112754.html> (дата доступа - 03-03-2011)

³² Օրինակ. Resolution 822 (1993) Adopted by the UN Security Council at its 3205th meeting, on 30 April 1993 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f15764.html>

ստիպված եղավ միայնակ հանդես գալ *Արցախի ժողովրդի անունից* եւ վերջ դնել նրանց դեմ իրականացվող բռնաճնշումներին, ռազմական հանցագործություններին (օր.՝ Մարտի, 1992թ.) եւ չեզոքացնել տարածաշրջանային ընդհանուր անվտանգության սպառնալիքները: Տարածաշրջան որեւէ այլ պետություն կամ կազմակերպություն չի փորձել քաղաքական հայտարարություններից եւ միջնորդություն առաջարկելուց բացի այլ միջոցներ՝ Արցախի ժողովրդի դեմ բռնությունները դադարեցնելու համար:

Այսպիսով, ՀՀ տեսությունը եւ կիրառումը աջակցում են մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների եւ արժանապատվության համընդհանուր արժեքի ընկալմամբ հայեցակարգի հաստատմանը, այն դարձնում են արդի միջազգային համակարգի իմպերատիվ բնույթի նորմ (*jus cogens*), իսկ սուվերենության եւ «ներպետական իրավասության» նորմերը կորցնում են իրենց նշանակությունը այն դեպքերում, երբ կան այդ իրավունքների մասսայական ոտնահարման եւ *erga omnes* պարտավորությունների չկատարման ապացույցներ: Այս հասունացող նորմի իրագործումը հետագայում կախված է լինելու (1) գերտերությունների կամ «առանցքային պետությունների» վճռորոշությունից եւ (2) զանգվածային լրատվամիջոցների զարգացումից, որոնք աշխարհի ծայրամասերում ցանկացած իրադարձություն դարձնում են «առանցքային պետությունների» հասարակությունների ակտիվ քննարկման առարկա:

Հրապարակումներ ՀՀ ԲՈՂ կողմից հաստատված, գրախոսվող գիտական հանդեսներում

1.Никогосян О.Р., "Региональные разделительные линии как угроза национальной безопасности РА", Третья Годичная научная конференция РАУ, Сборник научных статей: В 2 ч. Ч. 1. – Ереван, Изд-во РАУ, 2009. С. 113-125

2. Никогосян О.Р., Мовсисян С.Л., "О миротворцах в НКР, не забывая о международном опыте", Журнал "21-й Век", N 1(13) 2010. – С. 23-41

3.Никогосян О.Р., "Современный международный опыт осуществления гуманитарных интервенций. Теория и практика", Четвертая Годичная научная конференция РАУ, Сборник научных статей, Ч. 1. – Ереван, Изд-во РАУ, 2010. – С.62-73

4. Никогосян О.Р., "Очерк правового статуса гуманитарных интервенций", Կանթեղ 1: Գիտական հոդվածների ժողովածու. – Գիրք 4(45). Եր.: Ստոդիկ, 2010. – Էջ 167-179

5. Նիկողոսյան Հ.Ռ., "Մարդասիրական միջամտության եւ պաշտպանելու պարտականության տեսությունների կիրառման հիմնախնդիրները Կոսովոյում, Հվ. Օսեթիայում եւ Արցախում", Օրենք եւ Իրականություն ամսագիր, #2 (184), Եր.: "Իրավունք", Փետրվար 2011թ. – Էջ 20-22

6. Никогосян О.Р., "Суверенитет государства и права человека в вооруженных конфликтах", Журнал "21-й Век", N 1(17) 2011.- С. 66-84

7. Hovhannes Nikoghosyan, "Back to the Theory of Humanitarian Interventions", NCEEER & Center for Strategic and International Studies, Carnegie Fellow Research Paper series. Washington DC, 2010. Available at: www.ssrn.com/author=1632512. [60 Pages].

ՕՎԱՆՆԵՍ ՐՄԵՆՈՎԻՇ ՆԻԿՈԳՅԱՆ

ГУМАНИТАРНЫЕ ИНТЕРВЕНЦИИ В СИСТЕМЕ УРЕГУЛИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ РЕГИОНАЛЬНЫХ КОНФЛИКТОВ (1999-2008)

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – "Международные отношения" (политические науки)

Защита состоится 24 мая 2011г., в 14:00 часов, на заседании специализированного совета 056

ВАК РА, действующего по адресу: ул. К.Уллицы 56/6, Ереван 0037, Армения

РЕЗЮМЕ

Концепция «гуманитарной интервенции» (ГИ), ее правомерность, содержание и применение являются одной из наиболее острых и противоречивых дилемм современной мировой политики. Роль и место миротворчества и ГИ в пост-Потсдамской системе мирового порядка заслуживают тщательного исследования особенно потому, что такие операции в настоящее время переживают период бурного роста. Среди факторов, подталкивающих количественный рост «войн во имя мира», в первую очередь, можно обозначить беспрецедентную важность неотъемлемых, международно-признанных прав человека. Даже если правовые основы теории ГИ являются хрупкими, тщательное исследование доктринальных, теоретических и политических основ таких мер урегулирования региональных (вооруженных) конфликтов является первоочередной задачей для лучшего понимания современных тенденций в теории исследования войны и мира, а также для более успешного управления современными конфликтами. Обозначенный исторический период исследования (1999-2008) объясняется беспрецедентной активизацией ГИ в разных региональных конфликтах – от Косово до Южной Осетии, ставших началом формирования и закрепления исследуемой теории. В данный исторический период множество слабых или т.н. «недееспособных» (failing/failed) государств оказались неспособными выполнять свои конституционные, а также универсальные обязательства по защите международно признанных прав человека, обеспечивать надлежащее управление и внутригосударственную стабильность, в результате чего вспыхивали гражданские войны и региональные конфликты, приведшие к ряду острых гуманитарных кризисов.

На фоне бездействия или тупика внутри СБ ООН (что может иметь разные причины), открываются легитимные возможности для интервенции вне рамок этой организации, которая, фактически, оказывается неспособной выполнять свою первичную функцию: обеспечение международного мира и безопасности. Исследование показывает, что, несмотря на некоторые правовые барьеры, грубые нарушения норм *jus cogens* (геноцид, этнические чистки, апартеид, преступления против человечности) являются преступлениями *erga omnes* характера, как это подразумевается из Римского Статута МУС. Множество резолюций СБ ООН четко и ясно обозначили, что такие преступления, даже имея сугубо внутригосударственные масштабы, являются угрозой для международного мира и безопасности.

Диссертационная работа состоит из введения, четырех глав (одиннадцати параграфов), заключения, списка использованной литературы и списка использованных аббревиатур.

Во введении обосновывается актуальность исследования, представлены основные цели и задачи исследования, исторические рамки, методология, краткий обзор использованной научной литературы и международно-правовых документов, а также теоретическое и прикладное значение диссертации.

Первая глава диссертации - "Эволюция теории гуманитарных интервенций в системе современных международных отношений" - посвящена исследованию проблем войны и мира, а также тем условиям, в которых гуманитарная интервенция могла бы быть оправданной, исходя из теории "справедливой войны". Распад СССР и Югославии, а также самоликвидация Варшавского пакта разбалансировали почти все региональные системы международных отношений «от Ванкувера до Владивостока» и актуализировали целый ряд давних этнополитических конфликтов, так как исчезли прежние механизмы их разрешения, а новые не были созданы или находились в стадии формирования. В результате возникли новые очаги вооруженных конфликтов, имеющих региональные и/или международные последствия, в ходе которых массово нарушались международно-признанные права и свободы населения.

Одним из основных вопросов второй главы, озаглавленной "Международно-правовые основы теории гуманитарных интервенций", является выявление взаимосвязи между принципом государственного суверенитета и международно-признанными правами человека в вооруженных конфликтах и ее концептуализация в свете реализации ГИ. В данной главе выдвигается тезис о том, что норма суверенитета и невмешательства во внутренние дела государства не является абсолютной, а ограничена чертой, после которой у международного сообщества появляются доказательства в отсутствие легитимности центральных правительств. Исследование также показывает, что суверенитет в нынешней системе МО означает «ответственность», и данный подход к норме суверенитета все чаще инкорпорируется в резолюциях СБ ООН, имеющих обязательный характер для выполнения в межгосударственных отношениях и в международном праве. В этой главе также предлагается анализ практики международно-судебных трибуналов и уголовного преследования бывших глав государств, обвиняемых в международных преступлениях, как элемент легализации ГИ.

Третья глава – "Гуманитарные интервенции и практика миротворчества ООН" – представляет основные разновидности и направления миротворчества ООН, как теоретически – в определениях и концептуальном анализе, так и на примерах разных миссий. Для наиболее полного понимания феномена ГИ в современных международных отношениях, как операций вне мандата СБ ООН, даны определения других разновидностей миротворчества, которые предпринимаются с мандатом СБ ООН.

В данной главе предлагается комплексный анализ содержания теории ГИ, предлагается и обосновывается и предложено новое определение ГИ. Обосновывается появление обновленной концепции ГИ в форме политики "Ответственности по защите", или R2P. В 1990-е годы, когда происходили события в Сомали, Руанде, Сребренице и Косово, обсуждения правомерности ГИ переросли в концепцию «ответственности по защите», или R2P, которая подразумевала своего рода «миссионерство» определенных государств по защите безопасности и стабильности в мире. Этот знаковый *ребрендинг* приходится на 2004/05гг., когда публикуется доклад Международной комиссии по вопросам вмешательства

и государственного суверенитета, призванный, как нам кажется, также смягчить весь тот негатив в отношениях Запад-Третий мир, который появился после косовского прецедента. В некоторой степени эта трансформация представляла собой также важный этап в переходе от третьего к четвертому поколению миротворчества. Данное исследование рассматривает практику гуманитарных интервенций, как третье поколение международного миротворчества, в основе которого лежит высокий уровень развития и гуманизации международных отношений, которое было институционализировано в 2005г. принятием концепции «ответственности за защиту», или R2P.

Четвертая глава – "Гуманитарные интервенции в условиях современных вооруженных конфликтов - кейс-стади (1999-2008)" - представляет общую характеристику конфликтов исследуемого исторического времени, где особое внимание уделяется системному, сравнительному анализу конфликтов в Косово (1999) и Южной Осетии (2008), где была применена ГИ как мера урегулирования вооруженного конфликта. Отдельный параграф также посвящен конфликтам на Африканском континенте (Кения (2007), Бурунди (2003), Дарфур (2003-2008), Сомали (после 2000), Сьерра-Леоне (после 1999), Демократической Республике Конго (после 1998)), где международное сообщество, в основном, или игнорирует масштабы гуманитарных катастроф или же реакции на них бывают не вполне эффективными.

Заключение обобщает исследованный материал и предлагает ряд выводов научно-теоретического и прикладного значения, в частности: на фоне отсутствия резолюции с четким мандатом СБ ООН, ставшее результатом политического тупика или бездействия внутри П5, международное сообщество в лице признанных ключевых государств, региональных организаций и/или *ad hoc* коалиций получает легитимное право вмешаться в уязвимые регионы и/или страны, где происходят серьезные и массовые нарушения универсальных прав человека, этнические чистки и акты геноцида. В отличие от медлительных и часто неполноценных операций ООН, политика ГИ (R2P) оправдывает себя с точки зрения быстрого и эффективного решения вышеназванных задач и дает время и пространство для международных посредников и переговорщиков впоследствии решить конфликт мирными политико-дипломатическими методами. Примеры ГИ между 1999-2008гг. показывают, что *временное нарушение* определенных норм международного права полностью легитимны в глазах тех, кого они призваны защищать, и наиболее эффективно решают неотложные задачи по выходу из гуманитарного кризиса. Но это происходит лишь при условии, когда создаются необходимые предпосылки для перехода от активного (военного) миротворческого процесса к невоенным методам урегулирования. Все исследованные примеры показывают постепенную трансформацию Вестфальского понимания "суверенитета" на фоне возвычивания категории международно-признанных прав человека, а также недопустимость использования норм невмешательства во внутренние дела как "оборонного щита" для политики систематического насилия и террора над мирным населением.

Наше исследование также выявило, что *есть все научные (правовые и политические) основы показать, что Республика Армения применила свою "ответственность по защите" за пределами своих международно-признанных границ и действовала, как ключевое государство, от имени населения Нагорного Карабаха, которое подвергалось этническим*

чисткам и другим формам нарушений международно-признанных прав человека "государством-изгоем" – Азербайджаном.

Таким образом, теория и практика ГИ способствуют утверждению концепции универсальной ценности международно-признанных прав человека и его достоинства, делают их императивной нормой (*jus cogens*) современной системы МО, а суверенитет и "внутренняя компетенция" теряют свое значение в тех случаях, когда есть признанные нарушения этих универсальных ценностей и *erga omnes* обязательств. Реализация этой назревающей нормы (emerging norm) в дальнейшем полностью будет зависеть (1) от решимости великих держав и ключевых государств по реализации ГИ в вышеназванных рамках, и (2) от развития массовых коммуникаций, делающих любые события в отдаленных точках планеты объектом дискурса среди широких масс в этих ключевых государствах.

HOVHANNES NIKOGHOSYAN

HUMANITARIAN INTERVENTIONS IN THE SYSTEM OF MODERN REGIONAL CONFLICT RESOLUTION
(1999-2008)

Dissertation under 23.00.04 cipher – "International Relations" (Political Science) aspiring to earn a PhD in Political Science.

The public defense of the dissertation will take place on May 24, 2011, at 14:00, in the National Strategic Research Institute under the MoD of RA at the 056 HAC Specialized Chamber session
(Address: K.Ulnetsi str. 56/6, Yerevan 0037, Armenia)

Resume

The concept of «humanitarian intervention» (hereinafter - HI), its legal backgrounds, context and application is one of the most severe and controversial dilemmas of world politics. The role of peacekeeping and humanitarian interventions in post-Potsdam world order deserves a careful consideration taking into account that those operations undergo a rapid growth nowadays. Among the factors that push this rapid growth of «wars for viable peace» we need to highlight, first and foremost, the unprecedented importance of inherent and internationally recognized human rights. Even if the legal background of HI theory is weak, a thorough study of the doctrine, its theoretical and conceptual basics are a must in terms of better understanding of modern theories of war and peace studies. The historical frameworks of the research (1999-2008) are marked with the consideration of unprecedented patterns of HI in various regional conflicts and crises of this period – between Kosovo in 1999 and South Ossetia in 2008, which came as build grounds for HI doctrine. All in all, this was the period when different «failing» or «failed» states appeared to be unable to fulfill their own constitutional, as well as universally appreciated obligations on ensuring internationally recognized human rights, sustainability and stability. This inability or, in other instances, unwillingness, was resulted in the breakup of civil wars and regional conflicts leading to acute humanitarian crises and disasters.

Facing the deadlock inside the UN Security Council (which may have various grounds), when the latter proves to be unable to fulfill its «primary responsibility for the maintenance of international peace and security» appear some other and not less legitimate opportunities for intervention outside UN frameworks. The research shows that despite known legal barriers, gross violations of *jus cogens* norms (genocide, ethnic cleansing, apartheid, crimes against humanity) constitute crimes of *erga omnes* nature, which may be particularly derived from the Rome Statute of International Criminal Court. Many UN Security Council resolutions have proved this further on.

The Introduction presents the relevance of the study, the main goals and objectives, historical frameworks, methodology, reviews the relevant literature and documents of international law used, as well as shows the practical meaning of the dissertation.

Chapter I - «The Evolution of Humanitarian Interventions Theory in the System Of Modern International Relations» - includes a war and peace studies, as well as those conditions which may legitimize and justify a humanitarian intervention, echoing «*bellum iustum*» theory. The collapse of USSR and Yugoslavia, as well as the self-dissolved Warsaw Pact unbalanced nearly the whole range of international security architecture «from Vancouver to Vladivostok». With this, most ethno-political conflicts came back to surface. The former mechanisms of keeping them calm

disappeared while new ones were either not created or in the process of establishment. New conflicts of internal nature quickly gained regional dimension and grave and mass-scale human rights abuses filled in the international security agenda.

Chapter II - «The Frameworks of International Law for the Theory of Humanitarian Interventions» - opens up a discussion and subsequently links the norms of state sovereignty and human rights in armed conflicts. This chapter supports the hypothesis that norms of sovereignty and non-intervention into internal matters are not absolute any more, but are well conditioned by the internal and international legitimacy of governments instead. The sovereignty – with various interpretations and under any context – is regarded as international «responsibility» to ensure human rights and freedoms. This is often incorporated in relevant US Security Council resolutions. This chapter also studies the practice of international tribunals and criminal prosecution of former heads of state accused of international crimes, as a measure to legalize the originally legitimate HI.

Chapter III - «Humanitarian Interventions and the Practice of UN-based Peacekeeping» presents the main patterns of UN-led peacekeeping both in theory and practice, as well as offers a comprehensive analysis of HI doctrine, its development, a brand-new definition³³ and the re-branding into Responsibility to Protect, or R2P policies in late 2005. This study sees the HI doctrine and its practice as the 3rd generation of international peacemaking which grounds on the advanced importance of universal values of human dignity, rights and freedoms in the modern society.

The latest, **IV Chapter - «Humanitarian Interventions in the Modern Regional Armed Conflicts – Case Study (1999-2008)»** - reviews the regional conflicts of 1999-2008 between Kosovo in 1999 and South Ossetia in 2008, where HI was applied as the measure of last resort in an effort to resolve and stabilize the erupted crises. A separate paragraph is devoted to study the regional conflicts in Africa (Darfur, DRC, Somalia, Sierra-Leone and more) to show instances where the international community employs the policy of double standards by ignoring the disastrous human rights situation in the black continent.

The Concluding remarks offer summarizing conclusions on the present and the future of HI (R2P) doctrine, as well as shares scientifically grounded policy recommendations for Republic of Armenia in the context of OSCE Minsk Group-mediated Nagorno-Karabakh peace process.

Summing up, our study has clearly showed that the theory and practice of HI contributes to the firm establishment of universal values of internationally recognized human rights and dignity, enforcing it as a peremptory norm (*jus cogens*) of modern world order. The norms of sovereignty and «non-intervention into internal affairs» have a much decreased meaning in the face of grave breaches of those human rights, which has developed as an *erga omnes* obligation of governments. The realization of this emerging norm in the future will depend on (1) determined willingness of great powers and pivotal states; and (2) development of mass media and social networks, making any wrong move in the estranged regions a matter of international concern.

³³ Humanitarian intervention is a trans-boundary use of force without appropriate UN mandate and the consent of target authorities, authorized by a regional security organization, undertaken unilaterally or by a coalition of the willing – acting in the name of nation under violence - to stop widespread human sufferings, with subsequent change of the nature of political regime and political landscape, including the punish of those guilty, and secure more peace in the target-province/state.

05.02.2013

disposition while also that state actors are limited in the sphere of multilateral, free
exercise of internal rights thereby giving a general character and given and concrete broad
regionalized field in the international society agents.

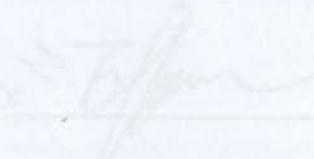
Chapter II - 1970s "New Approach" International Law by the Theory of International
Institutions - applying a historical and comparative view to the internal and external
rights in world conflicts. This chapter supports the hypothesis that norms of international
and non-international law, which are not equally important, but are well developed by the
national and international legitimacy of governments. The hypothesis - with various
elements that are not equally national and regional in international organizations to meet human
rights and interests. This is often interpreted as relevant to Security Council resolutions. The
chapter also provides the general of international relations and internal processes of states based
on state actors and international law as a system to explain the origin of regions A.

Chapter III - International Institutions and the Practice of UN Human
Rights Treaties provide the main points of UN and participating states in theory and practice as
well as using a comparative analysis of UN treaties, its development, a "handbook definition"
and its re-issuing in the context of human rights in 2000. The study uses the
UN Charter and as practice in the 70s processes of international processing which provides an
all-round approach of scientific value of human rights, rights and interests in the modern
world.

The main in Chapter - International Institutions in the Modern National Armed
Conflicts - Case Study (1990-2000) - is about the regional conflicts of 1990-2000 between
Soviet in 1990 and Soviet conflict in 2000 where it is important as the presence of all rights from
effect to create and establish the complex process. A separate paragraph is devoted to study
regional conflicts in Africa (DRC, Liberia, Sierra Leone) and special in other countries
where the international community provides the policy of justice through by ignoring the
discovery, human rights violations in the field of violence.

The Chapter is devoted to the international law approach for practice and the focus of
the UN Charter, as well as other scientifically grounded political, developments for Europe, as
examples in the context of UN Charter international human rights and interests.

Summing up, this study has clearly shown that the theory and practice of UN
institutions in the field of development of human rights of internationally recognized human
rights and interests, although it is a contemporary state law regional modern world order. The
norms of international and non-international law, internal affairs have a much decreased
standing in the face of grave violation of these human rights, which has developed by an open
action, defiance of governments. The practices of this research area in the future will
depend on (1) development of human rights and internal rights and (2) development
of state models and world treaties which may bring more to the international region of matter
of international subjects.

1) International instruments of human rights are of great value for the UN Charter and development
of human rights in practice by developed countries and other countries and regions and a number of
countries - using with great of multilateral relations in a non-international relations and international
context of the process of people in rights and interests. This is often interpreted as relevant to Security Council resolutions.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1793255

